

Mánát ja nuorat geain lea
heajut doaibmannákca
– makkár vuoigatvuodát
leat bearrašis?

Almmuheaddji lea Dearvvašvuodádirektoráhtta
Pb: 7000 St. Olavs plass, 0130 Oslo

 HelseDirektoratet

Namahus:

Mánát ja nuorat geain lea heajut doaibmannákca
– makkár vuoigatvuođat leat bearrašis?

Almmuhuvvon: 09/2005

Dárkkistuvvon: 09/2009

Dingonnummar: IS-1298

Almmuheaddji:

Dearvvášvuođadirektoráhtta

Avdeling rehabilitering og sjeldne funksjonshemninger

Postboks 7000 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Finandančujuhus:

Universitetsgata 2, Oslo

Tlf.: 24 16 30 00

Faks: 24 16 30 01

www.helsedir.no/publikasjoner

Girjjáža sáhtta diđgot dáppe:

Helsedirektoratet

v/ Trykksakekspedisjonen

e-post: trykksak@helsedir.no

Tlf.: 24 16 33 68

Faks: 24 16 33 69

Go diđgot, atte diđgonnr.: IS-1298

Teaksta ja dárkkisteapmi:

Gerd Vidje

Redakšuvdnabargojoavku:

Birgit Friele

Christin Bauer

Gráfalaš design ja illustrašuvdna:

Aase Bie (siskkoš)

Miksmaster (olgoš)

Deaddeleapmi: www.zum.no

Lohku: 20 000

Mánát ja nuorat geain lea heajut doaimmannákca – makkár vuoigatvuođat leat bearrašis?

Jagis 2005 almmuhii direktoráhtta girjjáža vuosttaš almmuhusa vuoigatvuođaid birra mat gusket mánáide ja nuoraide geain lea heajut doaimmannákca ja sin bearrašiidda. Rievdadusat vuoigatvuođain ja girjjáža stuora johtu lea mielddisbuktán ahte Dearvvašvuođadirektoráhtta lea válljen ođasmahttit dan. Ođasmahttojuvvon girjjáš biddjo maid direktoráhta neahtasiidui.

Mánát ja nuorat geain lea heajut doaimmannákca ja sin bearrašat dárbbasit olu bálvalusaid, bálvalusat mat dávjá addojit iešguđet ášahusain ja etáhtain. Vuoigatvuođat leat vuođđuduvvon lágaide ja lánkaásahusaide, ja diehtujuohkin ii leat čohkkejuvvon. Mánngas geavahit olu áiggi ja návccaid dádjadit lánkamearrádusain ja lánkaásahusain. Oaivil dáinna girjjážiin lea dahkat álkibun dádjadit.

Girjjáža vuolggasadji lea Gina gii lea riegádan heajut doaimmannávccain. Girjjáš čájeha makkár vuoigatvuođat ja vejolašvuođat sus ja su bearrašis leat riegádeami rájes dassá go son lea sullii 20 jagi ja gos bearaš sáhtta oazžut veahki. Girjjáš ii leat dan birra movt eallin lea go lea mánna dahje nuorra geas lea heajut doaimmannákca.

Girjjáža maŋágeahčen čoavddasátneregistar mii čujuha daid iešguđet fáttáide.

Mii sávvat girjjáš lea ávkin váhnemiidda geat ožžot dahje geain leat mánát ja nuorat geain lea heajut doaimmannákca ja olbmuide geat barggu čađa sáhttet dárbbasit dáid dieđuid.

Girjjáža sisdoallu lea ođasmahtton borgemánus 2008.

*Bjørn-Inge Larsen, helsedirektør
Dearvvašvuođadirektoráhtta*

Buohkaide ferte
sihkkarastot seamma
vejolašvuodát
oassálastit
doaimmain servodagas
iežas eavttuid mielde.

Mihttomearri lea
ollásit dásseárvu
buohkaide geain lea
heajut doaibmannákca.

Sisdoallu

VUOSTTAŠ JAGIT	11
Dearvašvuodafuolahus	11
Buohcciviesus	11
Vuoigatvuohta oažžut dieđuid	12
Dearvašvuodaveahkkái miehtan	13
Mánáidveajuidahttin	14
Ovddasvástádusjoavku	15
Oktagaslaš plána.	16
Mánáidgárdi	17
Veahkkeneavvut mánáidgárddis	18
VUOĐDOSKUVLA	19
Oktagaslaš oahpahasplána	20
Dili lámčin skuvllas	20
Veahkkeneavvut vuodđoskuvllas, joatkkaoahpahas ja fidnoahppin/oahppokandidáhttan	21
Skuvladearvašvuodafuolahus.	21
Skuvlaastoáiggiortnet	22
Oahpaheapmi ruovttus ja buohcciviesus.	22
Heivehuvvon oahpahas ja earenoamášoahpaheapmi	23
Eksámena ja geahččalemiid heiveheapmi	23
Skuvlasáhttu	24
Astoáiggedoaimmat	24
JOATKKAOAHPAHUS	25
Earenoamášoahpaheapm	25
Čuovvolanbálvalus	27
Álbmotallaskuvllat	27
OAHPPU	28
Heiveheapmi allaskuvllain ja universitehtain.	29
Veahkkeneavvut oahpu vuolde	29
BARGU	30
Nuppástus oahpus bargodillái	31
Veahkki barggu oažžumii.	31
Heiveheapmi bargosajis	31
Bargomárkandoaibmabijut	33

Veahkkeneavvut ja heiveheapmi bargosajis	35
Dássemeannudeapmi	35
Heivehandáhkádus.	35
Doaibmaassisteanta bargoeallimis.	36
Fáttar/praktihkalaš veahkki.	36
Bargonávccahisdoarjagat	37
ÁSODAT	38
Ásodatdoarjja Viessobánkus	39
Suohkana ássandoarjja	40
Veahkkeneavvut ásodaga bierggasteapmái ja heiveheapmái	40
Fuolahusásodat	40
Veahkki ásodagas	41
Viessobánkku loatnaortnegat	41
FÁLALDAGAT MÁNNÁI.	42
Fysioterapiija	42
Veahkkeneavvut	43
Veahkkeneavvut árgabeaivvis	43
Earenoamášpedagogalaš veahkki	45
Fástadoavttir	46
Vuoigatvuohta dearvvašvuođaveahkkái	47
Mánáid vuoigatvuohta gullot	48
Bátnedoaktárveahkki.	48
Psykologaveahkki	49
Friddjakoarta	49
Geavaheaddjistikvren persovnnalaš veahkki	50
Ruovttubuohttedikšun	52
Doarjjaolmmoš	52
Mielčuovvuduodaštus	52
Doarjja biilli	53
FÁLALDAGAT BEARRAŠII	54
NAV fálaldagat	54
Dikšoruđat	55
Ovddasmorašruđat go mánát leat buohccit	56
Vuođđodoarjja	57
Veahkkedoarjja	58

Aliduvvon veahkkedoarjja	59
Oahpahusuđat.	60
Oahpahusuđat siskkobeal ja olggobeal EEO-guovllu	61
Ovddasmorašbálká.	61
Ovddasmoraščuoggát	62
Gaskaboddosašdoarjja akto eadni dahje áhččái	63
Doarjja mánágehččui go eadni dahje áhčči lea akto	63
Duddendoaibmabijut	64
Birrajándorovddasmorašbálvalusásodat – mánáidásodat	64
Bearašsuodjaluskantuvra	65
Mo minuin?	65
Veahkkeváldeguoddi	65
ÁVKKÁLAŠ DIEĐUT	66
Áššemeannudeapmi hálddašanlága mielde	66
Sosialbálvalusláhka	67
Bággema ja fámu geavaheapmi	68
Hárvvos ja unnán dovddus diagnosaid ja doaibmanhehttejumiid gealboguovddážit	69
Stáhta earenoamášpedagogalaš doarjjavuogádat.	70
Oahppan- ja hálddašanguovddážit	71
Máilmmiviidosáš hábmen	72
Sierrageasus dábálaš sisabohtosis	72
ČOAVDDASÁTNEREGISTTAR	74

Geavaheaddjimieli váikkuhus

Geavaheaddjimieli váikkuhus lea eaktun veajuidahhtin, ovddasvástádusjoavkkuid ja oktagaslaš plánaid bargui. Sosialbálvalusláhka nanne suohkana geatnegasvuoda ráđđádallat áššehasain. Láhka dadjá ahte bálvalusfálaldat galgá nu guhkás go vejolaš hábmejuvvot ovttasráđiid áššehasain, ja áššehasa oaiviliidda galgá biddjot olu deaddu. (Sosialbálvalusláhka § 8–4).

Láhkaásahusas veajuidahhtima ja veajuiduhttima birra namuhuvvo geavaheaddjimieli váikkuhus earenoamážit: «Kommunen og helseforetaket skal sørge for at den enkelte bruker kan medvirke ved gjennomføring av eget habiliteringstilbud (...) Med gjennomføring menes planlegging, utforming, utøving og evaluering.» Maidái láhkaásahusas oktagaslaš plánaid birra bohtá geavaheaddjimieli váikkuheapmi čielgasit ovdan: «Tjenestemottaker har rett til å delta i arbeidet med sin individuelle plan, og det skal legges til rette for dette.» Seamma ládje maid divššohasvuoigatvuođalágas: «Divššohasas lea mieli váikkuhusvuoigatvuohta go dearvvašvuođaveahkki galgá čađahuvvot. Dán vuolde lea divššohasas vuoigatvuohta mieli váikkuhussii go galgá válljejuvvot gaskal vejolaš ja dohkálaš iskkadan- ja dikšunvugiid. Mieli váikkuhusa hápmi galgá heivehuvvot juohkehačča návccaid mielde go galgá addit ja vuostávdit dieđuid.

Jus divššohasas ii leat miehtangealbu, lea divššohasa lagamus oapmahaččas vuoigatvuohta mieli váikkuhussii ovttas divššohasain. Jus divššohas háliida earáid leat fárus go dearvvašvuođaveahkki addojuvvo, dat galgá čuovvovuvvot nu guhkás go vejolaš.» (Divššohasvuoigatvuođaláhka, kap. 3)

Jagis 2008 bođii láhka «om råd eller anna representasjonsordning i kommunar og fylkeskommunar for menneske med nedsatt funksjonsevne m.m.» Dat galgá sihkkarastit ahte olbmot geain lea heajut doaibmannákca ožžot rabas, viiddis ja beasatlaš váikkuhusa áššiid bargui mat leat earenoamáš deatálaččat sidjiide suohkaniin ja fylkaskasuohkaniin. Go dán galgá olahit daddjo lágas ahte suohkanat galget ásahit ráđi dahje eará ovddastanortnega olbmuid várás geain lea heajut doaibmannákca.

 Geahča www.lovddata.no

Olmmošvuoigatvuođat

Mis lea sierra olmmošvuoigatvuođaláhka Norggas. Ovttaskas mearráduosat olmmošvuoigatvuođaid birra čužžot konvenšuvnnain mat leat lága mildosat. Deatalepmosat leat Eurohpá olmmošvuoigatvuođakonvenšuvdna (Den europeiske menneskerettskonvensjon), ON konvenšuvdna máná vuoigatvuođain, ON konvenšuvdna ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođain (FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter), ON konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuođain ja ON-konvenšuvdna olbmuid vuoigatvuođain geain lea heajut doaibmannákca (FN-konvensjonen om rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne).

ON-konvenšuvdna olbmuid vuoigatvuođain geain lea heajut doaibmannákca (FN-konvensjonen om rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne)

Dát konvenšuvdna mearriduvvui ONa váldochoahkkimis jagis 2006.

Vuođđojurdda lea sirdit váttisvuođaid mat olbmui leat geain lea heajut doaibmannákca, dearvvašvuođa- ja sosialáššis olmmošvuoigatvuođaid rihkkungažaldahkan. Go riikkat ratifiserejit konvenšuvnna, de leat geatnegahtton buoridit olbmuid geain leat heajut doaibmannávccat dilálašvuođa láhkačállosiid ja iešguđet doaibmabijuid bokte.

 Geahča www.fn.no ja www.lovddata.no

Ođđa vealahan- ja beasatlašvuođaláhka

Ođđajagi rájes 2009 fápmuduvvo láhka «om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne». Lága ulbmil lea ovddidit ovttadássásašvuođa ja dásseárvvu, sihkkarastit buohkaide seamma vejolašvuođaid ja vuoigatvuođaid servodatoassálastimii, beroškeahhtá doaibmannávccas, ja hehttet vealaheami heajut doaibmannávcca geažil. Láhka galgá veahkehit njeaidit servodathuksejuvvon doaibmanhehttejeaddji áiddiid ja eastadit ahte ođđasat ráhkaduvvojit.

 Geahča www.lovddata.no

Vuosttaš jagit

Gina riegáda riegádahttinklinihkas Gaska-Norggas. Son lea leamaš dušše moadde beavvi ruovttus go su váhnemat, Anne ja Anders, várohišgoahtiba ahte juoga lea boastut. Soai leaba eahpesihkkarat. Gina lea sudno vuosttaš mánná, sudnos eai leat vásáhusat ja eai eará mánát geaiguin sáhttiba buohtastahttit, muhto várohus lea das. Dearvvašvuodadivššár boahtá lihkus fargga fitnat sudno ruovttus. Mánáiddoavttir ja fysioterapevta dearvvašvuodafuolahusas isket Gina. Son lea duođalaččat buohcci ja dolvojuvvo buohccevissui.

Dearvvašvuodadivššár addá dieđu bearraša fástadoaktárii ja báikkálaš NAVii. Jus Ginas livččii leamaš čielga doaimmanhehttejuvvi riegádeamis, de livččii sosionoma buohcciviesus sáhttán bagadit vuogiatvuodaid ja geatnegasvuodaid birra ja čujuhan viidáseappot.

Dearvvašvuodafuolahus

Buot suohkaniin lea dearvvašvuodafuolahus mii čuovvu máná riegádeami rájes skuvlaagi rádjái. Dearvvašvuodafuolahus oažžu riegádandieđu buot mánáin suohkanis ja oažžu dieđuid buohcciviesus jus mánná riegáda buozanvuodain dahje heajut doaimmanávccain. Sis lea vejolašvuhta árrat čuovvolit mánáid geain leat earenoamáš dárbbut ja veahkehit veajuidahhtinproseassas. Dearvvašvuodafuolahus galgá oažžut dárbbášlaš bargoveaga doaimmahit bargguid, ja sis galget leat rutiinnat ovttasbargui fástadoaktáriin, eará suohkana bálvalusaiguin ja spesialistadearvvašvuodabálvalusain. Buot dearvvašvuodafuolahusa veahkki lea nuvttá. Bálvalus galgá fátmastit earret eará:

- ruovttusfitnán/ohcandoaimma
- dearvvašvuodaiskkadeamit ja ráđđeaddin čuovvolemiin/čujuhemiin
- diehtujuohkindoaimma ja bagadeapmi oktagaslaččat ja joavkkuin
- ovttasbargu veajuidahhtimis mánáid ja nuoraid geain lea bissovaš buozanvuolta ja heajut doaimmannákca

▲ Loga mánaveajuidahhtima birra siidu 14

➔ Váldit oktavuoda: Suohkana dearvvašvuodafuolahus

§ § Láhkvuoddu: Suohkandearvvašvuodabálvalusláhka (Kommunehelsetjenesteloven) § 1–3 ja láhkaásahus suohkana dearvvašvuodavddidan ja eastadan barggu birra dearvvašvuodafuolahus- ja skuvladearvvašvuodabálvalusas (2003.04.03 nr. 450, HOD)

Buohcciviesus

Sihke Anne ja Anders háliideaba leat ovttas Ginain buohcciviesus. Annes lea riegádahttinvirgelohpi olles bálkkáin, muhto Anders ii sáhte gáibidit bálkká bargoadis go Gina lea buohcci. Son sáhtá oažžut dikšoruđaid álbmotoajus, geahča siidu 55.

Eallin lea oalát nuppástuvvan Annii ja Andersii. Gina lea duođalaš buohcci ja boahtá oažžut bissovaš vigiid. Son dárbbáša stuora iskkademiid ja čuovvoluvvo dasto mánáidveajuidahhtimis buohcciviesus. Medisiinnalaš doaimmabijut Ginai leat deatalaččat

vuosttaš jagis. Sosionoma buohcciviesus addá Annii ja Andersii bagadeami ja doarjaga. Fágaolbmot mánáidveajuidahhtimis addet maid rávvagiid ja veahki.

Mánáin vuollel 18 jagi lea vuoigatvuohta oažžut eatni/ja dahje áhči iežas luhtte go lea dearvvašvuođainstitušuvnnas. Mánáin lea maid vuoigatvuohta aktiviserejuvvot ja arvosmahttojuvvot dan áiggis go leat institušuvnnas. Unnimusat nubbi váhnen galgá oažžut fáldadaga idjadit. Goappeš váhnemat galgaba oažžut fáldadaga boradit fárdolaga mánáin. Váhnemat galget oažžut gokčojuvvot borran-, mátk- ja idjadangoluid go máná dihte fertejit orrut institušuvnnas guhkit áiggi jándoris.

§ Láhavuodđu: Spesialistadearvvašvuođabálvalusláhka § 3–6 ja láhkaásahus mánáid orruma birra dearvvašvuođainstitušuvnnas (2000 12.01 nr.1217, HOD), divššohasvuoigatvuođaláhka kapihtal 6

Orrun, divššodeapmi ja dálkasat leat nuvtá divššohasaide.

Dat gusto sihke almmolaš buohcciviesuide ja priváhta main lea šiehtadus guovllu dearvvašvuođadoaimmahagain divššohasa guovllus. Buohcceviesu poliklinihkat gáibidit dábálaččat iežasmávssu divššohasain. Lea nuvtá mánáide vuollel čieža jagi.

§ Láhavuodđu: Álbmotoadjoláhka (Folketrygdloven) kapihtal 5

Vuoigatvuohta oažžut dieđuid

Mánát galget oažžut dieđuid iežaset buozanvuođa birra ja dan birra mii galgá dáhpáhuvvat go lea buohcciviesus. Dat galgá heivehuvvon máná eavttuide nugo agi, láddama, vásáhusaid, kultur- ja gielladuogáš.

Jus máná lea vuollel 12 jagi, galget dieđut vuosttažettiin addot váhneimidda. Jus máná lea gaskal 12 ja 16 jagi, galget dieđut addot sihke váhneimidda ja mánái.

Váhnemat galget oažžut ipmirdahtti dieđuid iskkademiid ja divššodeami birra maid máná galgá mannat čađa. Seammaládje guoská dat maid dieđuide dábálaš riskadiliid birra ja váttisvuođaid maid divššodeapmi sáhtta mielddisbuktit. Dálkasiid vejolaš liigeváikkuhusaid birra galget maid addot dieđut.

Váhnemiin lea vuoigatvuohta beassat geahččat máná journála oktan mildosiiguin. Jus máná galgá eará doaktára lusa dahje institušuvdnii, sáhttet váhnemat gáibidit ahte journála sáddejuvvo dohko oktan mildosiiguin.

§ Láhavuodđu: Divššohasvuoigatvuođaláhka kapihtal 3

Dearvvašvuođaveahkkái miehtan

Váhnemiin lea vuoigatvuohta miehtat dearvvašvuođaveahkkái mánáide vuollel 16 jagi. Muhto go máná lea deavdán 12 jagi galgá son beassat dadjat iežas oaivila buot dearvvašvuođagažaldagain mat gusket iežas dearvvašvuhtii, ja galgá biddjot deaddu dasa maid máná oaivvilda su agi ja láddama ektui.

Nuorain badjel 16 jagi lea dábálaččat vuoigatvuohta miehtat dearvvašvuođaveahkkái. Nuora vuoigatvuohta gahččá áibbas dahje muhtin muddui eret jus son fysalaš dahje psykalaš moivvi dahje doaibmanhehttejumi geažil (lága sátnádeapmi) lea čielggas ahte son ii sáhte ipmirdit maid miehtan sisttisdoallá. Dákkár diliin lea váhneimiiin vuoigatvuohta miehtat dearvvašvuođaveahkkái – jus nuorra ii vuostálastte veahki. Jus nuorra vuostálastá veahki, galget dearvvašvuođabargit mearridit galgá go veahkki čađahuvvot bákkus. Mearrádusa duogážin lea árvošteapmi earret eará duodalaš dearvvašvuođavahága várra ja man dárbbášlaš dearvvašvuođaveahkki lea vahága eastadeamis.

§ Láhavuodđu: Divššohasvuoigatvuođaláhka kapihtal 4 ja 4A

Mánáidveajuidahttin

Mánáidveajuidahttin čujuha Gina eará spesialisttaid lusa buohcciviesus ja koordinere čielggadanbarggu. Várohit ahte lea hárvves diagnosa mii daguha ahte Gina oažžu bissovaš heajut doaibmanávcca. Mánáidveajuidahttin konkludere nu guhkás go vejolaš ja evttohit doaibmabijuid ovttasráđiid váhnemiiguin ja ruovttusuohkaniin. Ossodat vuolgaha ášši ásahtit ovddasvástádusjoavkku ja bovde dearvvašvuodádivššára ja eará suohkana guoskevaš bálvalusdoaimmaheddjiid čoahkkimii.

Go Gina čálihuvo olggos buohcciviesus, váldá suohkana sosial- ja dearvvašvuodábálvalus badjelasas čuovvoleami ovddasvástáduša. Suohkana veahkkeapparáhtas lea ovddasvástáduš buot veajuidahttimis mii ii gáibit spesialistagelbbolašvuoda.

Veajuidahttinproseassa fátmasta máná oppalaš eallindilálašvuoda ja lea doaibmabijuid submi mat fertejit jus mánná ja bearaš galget hálddašit iežaset eallindilálašvuoda buoremus lági mielde. Veajuidahttin bidjá máná dárbbuid ja eavttuid guovddáži ja lea eallinagi guvlui.

Suohkanis lea ovddasvástáduš veajuidahttimis oassin sosial- ja dearvvašvuodábálvalusas suohkana ássiide. Dat galgá fuolahit dárbbášlaš iskkademiid, diagnostiseret ja čielggadit, ja dárbbu mielde čujuhit spesialistadearvvašvuodábálvalussii. Suohkanis galgá leat koordinerenovttadat veajuidahttin- ja veajuiduhttin doaimmahakkii. Suohkan mearrida ieš gosa organisašuvnnas dát ovtta- dat galgá biddjot. Gina suohkanis leat dat dearvvašvuoda- ja sosialbálvalusas. Spesialistadearvvašvuodábálvalus lea čadnon dearvvašvuodadoaimmahagaide (buohcciviesuide) ja doppe leat fágaidrasttideaddji veajuidahttinovttadagat sihke mánáid ja rávisolbmuid várás. Dát bálvalus galgá leat lassin ja nannejupmin dan fáldahkii maid mánná ja bearaš ožžot iežaset suohkanis. Veajuidahttinovttadagat galget fuolahit eanet spesialiserejuvvon iskkademiid ja čielggademiid ja addit ráđiid ja neavvaga doaibmabijuid birra mánáide/nuoraide, váhnemiidda ja suohkana ásausaide. Dat galget maid veahkehit medisiinnalaš čuovvoleami ja dálkkodeami, ja fuolahit intensiiva hárvhallanáigodagaid jus dát lea áigeguovdil.

Mánáidveajuidahttin dahkko iskkademiid ja vuosttašlinjja gávd-

nosiid vuodul ja bargá ovttas suohkana pedagogalaš psykologalaš bálvalusain (PP-bálvalus). Vejolaš čielggadeamit stáda earenoamášpedagogalaš doarjjavuogádagas mannet PP-bálvalusa bokte.

Gávdnojit sihke medisiinnalaš ja pedagogalaš gealboguovddážit mánáid várás. Sis lea eanemus spesialiserejuvvon máhttu muhtin diagnosaid ja syndromaid birra ja maiddái máhttu váikkuhusaid birra das mii guoská ovdáneapmái, oahppamii ja láhttemii, dikšui ja doaibmamii.

Loga eambo:

- hárvves ja unnán dovddus doaibmanhehttejumiid gealboguovddážiid birra siidu 69
- stáda earenoamášpedagogalaš doarjjavuogádaga birra siidu 70
- pedagogalaš-psykologalaš bálvalusa (PP-bálvalusa) birra siidu 45

Ovddasvástádusjoavku

Mánáidveajuidahttin buohcciviesus bovde Gina váhnemiid suohkana ovddasteddjiiguin vuosttaš čoahkkimii. Áigumuš lea earret eará ahte nammadit suohkana gulahallanolbmo/koordináhtora ásahtit ovddasvástádusjoavkku bearraša birra.

Koordináhtoris lea lagas oktavuoha Anniin ja Andersiin, ja son ovttastahtta doaibmabijuid maid Gina oažžu iešguđet ámmátčehppodagain. Dábálaččat leat ovddasvástádusjoavkku miellahtut olbmot geain lea eanemus oktavuoha mánáin ja bearrašiin ja geain lea ovddasvástáduš deataleamos bálvalusain. Earát sáhttet gohččojuvvot dárbbuid mielde. Lea deatalaš ahte lea kontinuehta joavkkus, nu ahte lea vejolaš hukset lotnolas oktavuoda ja luohttámuša. Ovddasvástádusjoavkku geavaheapmi ii lea lágaduvvon. Dábálaččat lea ovddasvástádusjoavku mii álggaha barggu ráhkadit oktagaslašplána.

Loga oktagaslaš plána birra siidu 16

Ruoktot buohcciviesus

Go Gina boahdá ruoktot buohcciviesus, ferte son oažžut oktilaš geahču ja divššu. Nuppi váhnemis lea dán dilis vuoigatvuohta oažžut dikšoruđaid. Maid earát sáhttet oažžut dikšoruđaid Gina ovddas, ovdamearkka dihte áhkku/áddjá. Dat eaktuda ahte áhkku/áddjá lea dienasbarggus ja lea vuoigatvuohta oažžut buohccedoarjaga.

▲ Loga eambo dikšoruđaid birra siidu 55

Oktagaslaš plána

Olbmot geain lea dárbu guhkálmás ja ovtastuvvon bálvalusaid lea vuoigatvuohta oažžut ráhkaduvvot oktagaslaš plána. Anne ja Anders dáhttuba ahte Gina galgá oažžut oktagaslaš plána. Sudnos lea vuoigatvuohta searvat plánabargui ja suohkan láchčá dili nu. Plána galgá konkretiseret Gina bálvalusdárbbuid ja movt su dárbbut galget gokčojuvvot. Ulbmil oktagaslaš plánain lea addit oppalaš, koordinerejuvvon ja oktagaslaččat heivehuvvon bálvalusfálaldaga, ja sihkkarastit ahte lea álohii ovddasvástádusolmmoš geas lea váldoovddasvástádus čuovvoleamis ja koordineremis. Koordináhtora haga lea plánas unnán árvu. Oktagaslaš plána lea dalle váikkuhangaskaoapmi sihkkarastit ahte bálvalusat maid Gina galgá oažžut iešguđet ásahusain, ovtastuvvojit. Plána galgá sihkkarastit ahte bálvalusat árvvoštallojuvvot oktilaččat ja ahte vuolggasadji lea Gina ja bearraša dárbbut. Dat lea boadus geatnegahtti ovtasbarggus gaskal Anne ja Anders, koordináhtora ja ásahusaid mat doaimmahit bálvalusaid. Oktagaslaš plána fátm-

masta mángga bálvalussurggiid ja hálddašandásiid. Dat lea bajit plánadokumeanta mii sáhttá leat ovtastuvvon mángga oasseplánain mat fuolahit gina dárbbuid. Plána ferte evaluerejuvvot maŋŋil áigodaga mii lea biddjon plánai ja ainovdánahttot. Eará plánat mat leat ráhkaduvvon, ovdamearkka dihte oktagaslaš oahppahusplánat, veajuidahhtinplánat, fuolahusplánat jna., fertejit ovtastuvvot ja heivehuvvot bajit oktagaslaš plánai.

- ▲ Loga eambo:
- Bagadus oktagaslaš plánii, Dearvvašvuođadirektoráhtta
 - Gihpa oktagaslaš plána birra, Dearvvašvuođadirektoráhtta
 - Neavvagirjjáš oktagaslaš plána birra,

➔ Dearvvašvuođadirektoráhtta
Buot sáhttá viežžat dáppe: www.helsedir.no
Váldit oktavuoda: Suohkana sosial- ja dearvvašvuođabálvalus

§ § Láhkaovoddu: Sosialbálvalusláhka § 4–3a ja láchkaásahus oktagaslašplána birra (2004.23.12 nr. 1837, HOD), divššohasvuoigatvuođaláhka § 2–5, suohkandearvvašvuođabálvalusláhka § 6–2a, spesialistadearvvašvuođabálvalusláhka § 2–5 ja láchka psykalaš dearvvašvuođasuodjalus (lov om psykisk helsevern) § 4–1

Mánáidgárdi

Ginas lea vuosttašriekti mánáidgárdái sisaváldimis. Vuosttašrievtti geavaheamis fertejit áššedovdit, ovtasráđiid váhnemiiguin, árvvoštallat lea go Ginai ávkin leat mánáidgárddis. Go fágaolbmot leat buktán cealkámuša, váhnemat mearridit loahpalaččat: Anne ja Anders oaivvildeaba ahte mánáidgárdi árvvosmahttá ja váikkuha Gina ovdáneapmái. Vánhemat ohcaba saji dábálaš mánáidgárdái lagasbirrasis, ja Gina oažžu saji das maŋŋil. Son oažžu maid sierra assisteannta ja earenoamášpedagogalaš veahki mánáidgárddis. Dat mielddisbukta ahte earenoamášpedagoga bagada Gina assisteannta ja eará bargiid ossodagas.

Dábálaš máksinnjuolggadusat mánáidgárddis gustojit. Suohkan buhtada bálkágoluid assistentii, beroškeahhtá lea go almmolaš dahje priváhta mánáidgárdi. Gina livččii sáhttán oažžut saji earenoamášmánáidgárddis.

- ▲ Loga eambo earenoamášpedagogalaš veahki birra siidu 45
- ➔ Ohcan sáddejuvvo suohkanii
- § § Láhavuodđu: Mánáidgárdeláhka § 13

Mánát geain lea heajut doaibmannákca sáhttet álkit geavvat sierra earáiguin servvoštallamis. Dasa sáhtta leat sivvan ahte heajut doaibmannákca iešalddis unnida máná vejolašvuoda oažžut oktavuoda, dahje dat veahki maid máná dárbbasa sáhtta váikkuhit sierraneapmái. Servvoštallan ja sosiála hárhellan mánáidgárddis lea dan dihte earenoamáš deatalaš.

Veahkkeneavvut mánáidgárddis

Mánáidgárddis galget dábálaččat leat stohkosat maid maid mánát geain lea heajut doaibmannákca sáhttet geavahit. Sáhtta oažžut doarjaga oktagaslaččat heivehuvvon stohkosiidda ja veahkkeneavvuide, muhto hárvve oktasašstohkkasiidda. Mánát geat dárbbasit veahkkeneavvu johtaleapmái mánáidgárddis ja geat eai sáhte váldit veahkkeneavvu ruovttus, sáhttet oažžut dán gokčojuvvot.

- ▲ Loga eambo:
 - Bagadus § 9:ii «Utforming og innredning» lánkaásahusas biraslaš dearvvašvuodasuodjalusa birra mánáidgárddis ja skuvllas (1995.12.01 nr. 928, HOD)
 - Veahkkeneavvut siidu 43 dahje www.nav.no
- ➔ Váldit oktavuoda: Ergoterapeuta dahje eará veahkkeneavvovástideaddji suohkanis dahje veahkkeneavvoguovddáš fylkkas
- § § Láhavuodđu: Álbmotoadjoláhka (Folketrygdloven) kapihttal 10

Vuodđoskuvla

Gina álgá skuvlii dan jagi go deavdá čieža jagi, ovttá jagi maŋŋil go iežasahkahaččat mánáidgárddis. Anne ja Anders ozaiga maŋŋidit ovttain jagiin go oavvildeigga ahte Gina ii lean vel doarvái ovdánan ja láddan go lei guđa jahkásaš. Áššedovdi árvvoštallan maid PP-bálvalus dagai, doarjjui dán árvvoštallama.

Proseassa maŋŋidit skuvlii álgima berre álggahuvvot buori áiggis, unnimusat jagi ovdal dábálaš skuvlaálgima.

Buot mánáin lea vuoigatvuohta vázzit skuvlla lagasbirrasis. Dat guoská maid mánáide geain lea dárbu earenoamáš doaibmabijuide heajut doaibmannávcca geažil. Okta spiehkastat njuolggadusas leat oahppit geain lea gullanváddu geat ožžot oahpaheami mearkagielas. Dáid ohppiide sáhtta suohkan mearridit ahte oahpaheapmi dáhpáhuvvá eará báikkis go skuvllas lagasbirrasis.

Gina álgá A. C. Møller skuvlii mii lea oassi stáda earenoamášpedagogalaš gealboguovddáš bealjememiide. Gina oahpaheapmi A. C. Møller:is ii rehkenasto earenoamášoahpaheapmin, muhto čuovvu sierra njuolggadusaid oahpahuslágas.

- § § Láhavuodđu: Oahpahusláhka § 2–1, 2–6 ja 2–14

Oktagaslaš oahpahušplána

Lea skuvlla ovddasvástáduš ahte ráhkaduvvo oktagaslaš oahpahušplána Ginai. Earenoamáš pedagoga, oahpaheaddjit ja váhne-mat ráhkadit ovttasráđiid Gina oktagaslaš oahpahušplána. Plána galgá čájehit oahpahušplána ulbmiliid, válddahit sisdoalu ja váldočuoggáid das movt oahpaheapmi galgá lágiduvvot ja čađahuvvot.

Buot ohppiin geat ožžot earenoamášoahpaheami galgá leat oktagaslaš oahpahušplána. Sidjiide geain lea oktagaslaš oahpahušplána galgá plána heivehuvvot ja leat oassi oahpahušplána.

Skuvla galgá fuolahit čálalaš evaluerema Gina oktagaslaš oahpahušplána juohke jahkebeali. Kopijja galgá sáddejuvvot Ginai ja su váhne-miidda.

 Loga earenoamášpedagogihkalaš veahki birra siidu 45

 § Láhka-vuođđu: Oahpahušplána § 5–5

Dili láchčin skuvllas

Ohppiin lea vuoigatvuohta láchččojuvvon bargosadjái skuvllas. Lassin dasa ahte heivehit stuolu ja pulste sáhtá leat áige-guovdil dihtora ja eará veahkkeneavvuid. Skuvlavisti ja olgosadji galgá maid láchččojuvvon. Láchččoproessa skuvllas berre álgit unnimusat jagi ovdal mánná galgá álgit skuvlii.

- Loga eambbo:
- Full deltakelse og likestilling. Tilgjengelige bygg og uteområder. Dingojuvvo dáppe: Norges Handikapforbund dahje vižžo dáppe: www.nhf.no
 - Bagadus § 9 «Utforming og innredning» láchkaásahušplána biraslaš dearvvašvuođasuodjalus a birra mánáidgárddis ja skuvllas (1995.12.01 nr. 928, HOD)

 § Láhka-vuođđu: Oahpahušplána § 9a–2, álbmotoadjoláhka kapihttal 10, plána- ja huksenláhka

Veahkkeneavvut vuođđoskuvllas, joatkkaoahpahušplána ja fidnooahppin/oahppokandidáhttan

Mánáin ja nuorain sáhtá leat vuoigatvuohta veahkkeneavvuide – sihke ruovttus ja skuvllas – mat leat dárbbaslaččat čađahit dábalaš skuvlavázzima. Leat mángasat mat juogadit ovddasvástádusa ruoktu, skuvla ja fidnooahppisadji galgá heivehuvvot nu ahte buorit čovdosat válljejuvvojit. Lassin alcces olbmui ja váhne-miidda, sáhtá skuvllas, NAVas, PP-bálvalusas, gealboguovddážiin ja suohkan-dearvvašvuođabálvalusas leat oasseovddasvástáduš proseassas. Skuvla gokčá vuosttažettiin veahkkeneavvuid mat leat dárbbaslaččat heajut doaimmannávcca geažil oahpaheapmái ja skuvlabargui.

Skuvla gokčá goluid:

- Oahpponeavvuide mat geavahuvvojit oahpaheamis ja mat eai leat čadnon oahppái persovnnalaččat
- Pedagogalaš veahkkeneavvuide ja prográmmagálvui mii geavahuvvo heivehuvvon pedagogalaš plána
- Huksenlaš rievdademiid skuvllas, nu go ovdamearkka dihte gittabiddjon telegierdu, gorgnestat, vinta, basadangárri maid sáhtá bajidit ja vuolidit jna.

 Loga eambbo veahkkeneavvuid birra siidu 43 dahje www.nav.no

 Váldit oktavuoda: Skuvla, báikkálaš NAV dahje fylkka veahkkeneavvoguovddáš

 § Láhka-vuođđu: Álbmotoadjoláhka kapihttal 10, Oahpahušplána § 2, 3 ja 4, spesialistadearvvašvuođabálvalusláhka § 3–6 láchkaásahušplána mánáid orruma birra dearvvašvuođaásahušplána (2000. 12.01 nr. 1217, HOD)

Skuvladearvvašvuođafuolahus

Skuvladearvvašvuođafuolahus veahkeha ohppiid geain leat dearvvašvuođa váttisvuođat mat leat čadnon skuvladillái. Bálvalus bargá ovttas ohppiin alddiin, váhne-miiguin, skuvllain ja vejolaččat eará fágaolbmuiguin. Bálvalus galgá ovddidit psykalaš ja fysalaš dearvvašvuođa, buriid sosiála ja biraslaš diliid ja eastadit buozanvuođaid ja vahágiid.

Skuvladearvvašvuođafuolahus lea mángga sajis integrerejuvvon

oassi dearvvašvuodafuolahusas. Ulbmil integreremiin lea addit ovttahtton ja oppalaš bálvalusa mánáide ja nuoraide gaskal 0-20 jagi.

§ Láhavuodđu: Suohkandearvvašvuodabálvalusláhka § 1–3 lánkaásahusain suohkana dearvvašvuodaovddideami ja eastadeaddji barggu birra dearvvašvuodafuolahusas ja skuvldearvvašvuodafuolahusas (2003.04.03 nr. 450, HOD)

Skuvlaastoáiggiortnet

Mánát geain leat sierralágan dárbbut galget oažžut skuvlaastoáiggeortnetfálaldaga (SAÁO) vuosttaš jahkeceahki rájes gitta ja vel čihččet jahkeceahkis. SAÁO lea geatnegas addit mánáide geain lea heajut doaibmannákca buriid ovdánaneavttuid.

§ Láhavuodđu: Oahpahusláhka § 13–7

Oahpaheapmi ruovttus ja buohcciviesus

Ginas lea duollet dále dárbu odđa čielggademiide ja lea guhkit áiggi buohcciviesus. Dalle oažžu oahpaheami buohcciviesus. Suohkanis lea ovddasvástádus organiseret oahpahusa, maiddái dalle go lea stáda ásahus.

Skuvllas lea geatnegasvuotta čuoovvolit ohppiid geain lea guhkitáigge buozanvuodajávkan ja jus lea dárbu addit oahpaheami oahppi ruovttus

§ Láhavuodđu: Divššohasvuogitvuodáláhka § 6–4, Oahpahusláhka § 2–1 ja lánkaásahus spesialistadearvvašvuodabálvalusláhki mánáid orruma birra dearvvašvuodaásahusas (2000.12.01 nr. 1217, HOD)

Heivehuvvon oahpahus ja earenoamášoahpaheapmi

Oahpaheapmi skuvllas galgá heivehuvvot ja lánččojuvvot buohkaide ovttaskasoahppi eavttuid mielde. Dát guoská sihke vuoddoskuvlii ja joatkkaoahpahussii, ja ohppiide, fidnoohppiide ja oahppokandi-dáhtaide.

Muhtin oahppit eai oaččo dohkálaš ávkki dábálaš oahpahusfálaldagas, vaikko fálaldat lea heivehuvvon oahppái nu guhkás go lea vejolaš. Dáin ohppiin lea vuoigatvuotta oažžut earenoamášoahpaheami oahpahuslága kapihttal 5 mielde. Oahppokandidáhtain lea maid vuoigatvuotta oažžut earenoamášoahpaheami, muhto fidnoohppiin ii leat dakkár vuoigatvuotta oahpahuslága mielde.

▲ Loga eambo:

- Earenoamášoahpaheapmi vuoddoskuvllas ja joatkkaoahpahas – Njuolggadusat, prosedyrat ja proseassat (ISBN 82-486-0864-6). Almmuhuvvon Oahppo- ja dutkandepartemeanttas (dál Máhtodepartemeanta). Girjjáža sáhtá viežžat dás: www.udir.no
- Mánát geain lea dárbu earenoamážit heivehuvvon oahpahussii, almmuhuvvon vuoddoskuvlla váhnenlávdegottis (FUG). www.fug.no

§ Láhavuodđu: Oahpahusláhka § 1–3 ja 5–1

Eksámena ja geahččalemiid heiveheapmi

Oahppit geain lea dárbu earenoamážit heiveheami galget oažžut lánččojuvvot dili nu ahte sii sáhttet čájehit maid sii máhttet fága gelbbolašvuodamihttomeriid ektui Máhttolokten oahppoplánabuktosis ja Máhttolokten sámi oahppoplánabuktosis. Doaibmabijut fertejit leat heivehuvvon ovttaskas oahppái ja doaibmat nu ahte livdnejit oahppi váttisvuodaid nu guhkás go lea vejolaš. Rektor mearrida ovttasráđiid ohppiin ja váhnemiiguin dahje sadjásaččaiguin makkár doaibmabijut galget geavahuvvot. Rektor sáhtá gáibidit cealkámuša áššedovdi instánsas. Earenoamážit heivehuvvon eksámen ja geahččalemit jagi čađa eai gáibit earenoamášoahpaheami mearrádusa.

§ Láhavuodđu: Johtočálus SUE/Gr-00-002 mildosiiguin ja SUE/Vg96-008, Eksamenssekretariatet, dál Utdanningsdirektoratet.

§ 3–20 oahpahušlága láhkaásahusas eksámena ja jagi geahč-čalemiid earenoamáš heiveheami birra (2006.06.23 nr. 724, KD)

Skuvlasáhttu

Ohppiin geain lea heajut doaimmannákca dahje leat gaskabod-dosaččat vaháguvvon dahje buohccit, lea vuoigatvuohta oažžut nuvttá sáhtu beroškeahttá man guhkki skuvlii lea. Dát gusto sihke vuodđoskuvllas ja joatkkaoahpahas.

§ Láhkavuodđu: Oahpahušláhka kapihttal 7

Astoáiggedoaimmat

Stoahkan ja aktiivvalaš astoáigi leat guovddážis mánáid sosialisereamis. Mánáide geain lea heajut doaimmannákca sáhtta leat váttis oassálastit eahpeorganiserejuvvon stoahkamis ja leat dan dihte sorjavaččat organiserejuvvon aktivitehtain vai garvá sosiálalaš sierraneami. Eai leat etáhtat dahje instánsat mat lágidit astoáiggefálaldagaid mánáid várás, duohtadilis lea dát váhnemiid ovddasvástáduš. Válde oktavuoda doaimmanhehttejuvvon olbmuid konsuleanttain jus dakkár lea suohkanis. Kulturkantuvrras lea dávjá bajilgovva suohkana astoáiggefálaldagain, ja doaimmanhehttejuvvon olbmuid berošteaddjiorganisašuvnnat sáhttet cavgilit kurssaid, gohtendoaimmaid ja dásseárvosašbarggu (likemannsarbeid) birra.

Servviin Norges Idrettsforbund ja olympiske og paralympiske komité (NIF) lea sin 56 sierralihtuid bokte ovddasvástáduš organiseret valástallama doaimmanhehttejuvvon olbmuid várás. NIF siskkobealde lea ovtadat Idrett for funksjonshemmede mii veahkeha sierralihtuid earret eará rekrutteremiin. Muhtin sierralihtuin lea integrerenkonsuleanttat geain lea gelbbolašvuohta valástallama lágideamis. Sii sáhttet ángiruššat álggahit aktivitehtaid heivehuvvon báikkálaččat mánáide ja nuoraide geain lea heajut doaimmannákca.

➔ Geahča www.idrett.no

Joatkkaoahpahus

Buot nuorain lea ohcama mielde vuoigatvuohta golmma jagi joatkkaoahpahasu maŋŋil čađahuvvon vuodđoskuvlla. Oahppit geain lea vuoigatvuohta earenoamášoahpaheapmái ja geas áššedovdi árvvoštallama mielde leat earenoamáš dárbbut sierra oahppoprográmmii joatkkaoahpahas ceahkki 1, lea vuoigatvuohta sisaváldot dán oahppoprográmmii láhkaásahusa mielde maid Máhttodepartemeanta lea mearridan. Sis lea maid vuoigatvuohta gitta guokte lassi jagi joatkkaoahpahas go dát lea dárbu olahandihte ovttaskas oahppi oahpahušmihttomeriid.

Sihkkarastindihte buori molsašumi skuvllas bargui, de ferte oahpahušfálaldat joatkkaoahpahas leat oassi oktagaslaš oahpahušpláanas. Oahppit geat váldet njealját dahje viđát jagi joatkkaoahpahas, ovttahttet dávjá dađistaga skuvlla ja barggu.

§ Láhkavuodđu: Oahpahušláhka § 3–1

Earenoamášoahpaheapmi

Anne ja Anders leaba eahpesihkkarat dárbbáša go Gina earenoamášoahpaheami go galgá álgit joatkkaskuvlii. Soai ballaba ahte Gina ii oaččo ávkki dábálaš oahpahušfálaldagas, vaikko dat lea heivehuvvon nu bures go sáhtta. PP-bálvalus váldá dasto ja dahká áššedovdi árvvoštallama.

Oahpahuslágas daddjo maid áššedovdi árvoštallan galgá sisttisdoallat. PP-bálvalus konkludere ahte Gina dárbbáša resurssaid earenoamášoahpaheapmái dulkka hámis. Mearrádus mii dahkko lea Ginai buorrin. Jus nuppeládje livččii leigga váhnemat sáhtán váidit mearrádusa.

Gina geavaha ovttá liige jagi joatkkaoahpahas ja oažžu studerengelbbolašvuoda.

§ § Láhavuoddu: Oahpahusláhka kapihttal 5

Earenoamášoahpaheami mearrádus luvve geatnegasvuoda skuvllii ráhkadit oktagaslaš oahpahusplána (IOP), mas oahpahas mihttomearit galget bohtit ovdan ja movt oahpahas galgá čađahuvvot. Sidjiide geain lea oktagaslaš oahpahusplána, lea dat oassi earenoamášoahpaheamis.

§ § Láhavuoddu: Oahpahusláhka § 5–5

Oasit joatkkaoahpahas sáhttet muhtun diliin bohtit NAV addosiid njuolggadusaid vuollái. Jus oahppi buozanvuoda, vigi dahje siva geažil lea oahppodilis mii spiehkasta eará nuoraid dilis, sáhtá son sierra njuolggadusaid mielde oažžut máhcahandoarjaga 16 jagi rájes ja máhcahanruđaid 19 jagi rájes.

▲ Loga eambo:

- veahkkeneavvuid birra joatkkaoahpahas ja fidnoahppin siidu 21
- barggu birra siidu 30

§ § Láhavuoddu: Álbmotoadjoláhka § 11–4

Čuovvolanbálvalus

Čuovvolanbálvalus fuolaha nuoraid geat botkejit joatkkaoahpahas ja veahkeha nuoraid oažžut barggu dahje eará oahpahussii. Lea fylkkasuohkana bálvalus nuoraide gaskal 16-20 jagi. Singuin geat eai leat oahpahas dahje barggus váldojuvvo oktavuoha juohke jagi nu guhká go sis lea riekti joatkkaoahpahussii. Čuovvolanbálvalusas lea lagas ovttasbargu ráđdeaddiiguin skuvllas, suohkana PP-bálvalusain, báikkálaš NAVain ja sosial- ja dearvvašvuodabálvalusain.

§ § Láhavuoddu: Oahpahusláhka § 3–6

Álbmotallaskuvllat

Buot álbmotallaskuvllat leat internáhttaskuvllat mat dábálaččat leat bures heivehuvvon. Muhtin moadde leat earenoamážit heivehuvvon nuoraide geain lea heajut doaimmannákca ja doaimmanhehttejummi. Eará ohppiiguin servvoštallan ja oktasaš vásáhusat astoáiggis lea deatalaš oassi eallimis álbmotallaskuvllas. Skuvllain leat olu astoáigeaktivitehtat.

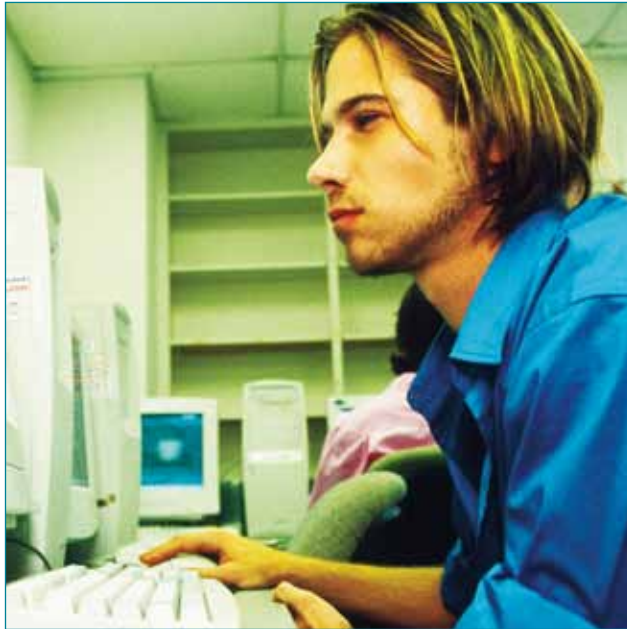
Juohke álbmotallaskuvla mearrida iežas oahpanprográmma. Ii leat eksámen. Skuvlajagi mihttomearri lea ahte oahppit galget sáhttit ovdánit iežaset eavttuid ja sávaldagaid mielde.

Orrun álbmotallaskuvllas sáhtá muhtin diliin dohkkehuvvot doaimbidjun hálddašit árgabeivvi ja dakkár diliin sáhtá álbmotoadju gokčat liigegoluid guovtti jagi rádjái. Orrun álbmotallaskuvllas sáhtá maid dohkkehuvvot jus dat lea dárbbášlaš ja vuogas go galgá čielggadit viidáset fidnoplánaid.

➔ Váldit oktavuoda: Folkehøgskolekontoret, telefodna 22 47 43 00, www.folkehogskole.no, báikkálaš NAV dahje www.nav.no

Oahppu

Gina háliida váldit alit oahpu allaskuvllas. Son fárreret ruovttus ja guođđá máŋga buori ja ásahuvvon veahkkefálaldagaid ruovttusuo- hkanis. Gina lea leamaš aktiiva dásseárvosašbarggus (likemanns- arbeid) berošteaddjiorganisašuvnnas ja oahppan ahte studeren- dilálašvuoda plánen berre álgit buori áiggis. Bearaš lea leamaš buorre veahkin, ja dan maid okta girjjáš studeanttaid geain lea heajut doaimmannákca vuoigatvuođaid ja vejolašvuođaid birra.

- ▲ Loga eambbo: Fargga studeanta? Almmuhuvvon Sosial- ja dearvvašvuodadirektoráhtas. Dan sáhtta viežžat: www.universell.no

Heiveheapmi allaskuvllain ja universitehtain

Heiveheapmi allaskuvllain ja universitehtain lea studerenbáikki ovddasvástádus. Sii galget fuolahit fysalaš beasatlašvuoda ja ahte oahppobiras lea hábmejuvvon máilmmiviidosáš hábmema (uni- versell utforming) prinsihpa mielde.

Máŋgga studerenbáikkis leat konsuleanttat geain lea eare- noamáš ovddasvástádus studeanttain geain lea heajut doaimman- náka. Stáhta loatnakássa oahpahussii (Statens lånekasse for utdanning) hálldaša stipeandaortnega mii sáhtta leat áigejuvvdil jus heajut doaimmannákca dahká ahte studeanta geavaha guhkit ággi go lea normerejuvvon.

- ▲ Loga eambbo:
 - Máilmmiviidosáš hábmen (Universell utforming) siidu 72
 - www.universell.no
 - www.lanekassen.no

Veahkkeneavvut oahpu vuolde

Álbmotoadju addá doarjaga veahkkeneavvuide olbmuide geain lea heajut doaimmannákca ja geat váldet oahpu. Veahkkeneavvu ferte čielgasit gullat heajut doaimmannákci ja leat dárbbalaš go galgá sáhttit čađahit oahpu. Álbmotoaju ovddasvástádus sáhtta fátmmas- tit heiveheami veahkkeneavvuiguin sihke ruovttus ja oahppobáik- kis, muhto ii fátmmas pedagogalaš doaimmabijuid.

Suohkandearvvašvuodabálvalus ferte dahkat doaimmanár- voštallama ja heivehandárbbut fertejit čielggaduvvon.

Ohcan sáddejuvvo veahkkeneavvoguovddážiin dan fylkkas gos studeanta lea registrerejuvvon álbmotregistarii.

- ▲ Loga eambbo veahkkeneavvuid birra siidu 43 ja www.nav.no
- ➔ Váldde oktavuoda fylkka veahkkeneavvoguovddážiin dahje báikkálaš NAVain
- § § Láhavuoddu: Álbmotoadjoláhka kapihttal 10

Bargu

Bargat lea vuodđosávaldat eanas olbmui. Identitehta ja buori eallima vásáhus lea čadnon dienasbargui. Dáhttu bajásdoallat iežas ja ekonomalaččat leahket iešráđđejeaddjin lea nannosit gitta servodagas; das lea sáhka árvvusatnimis, iežasáktejumis, beassat geavahit iežas dáidduid ja máhtu ja sosiála gullelašvuodas. Olbmui geain lea heajut doaimmannákca lea álo leamaš váddás-eabbo beassat bargoeallimii.

«Searvádahttin bargoeallin» (Inkluderende arbeidsliv) árjja ulbmil lea oažžut eanebuid geain lea bargonákca oassálastit bargoeallimis. NAV lea riika stuorimus máhttobása bargomárkangažaldagain. NAV lea guovddáš gávnadansadji bargoaddiide ja bargoohcciide.

 Loga eambbo: www.nav.no ja www.idebanken.org

Nuppástus oahpus bargodillái

Nuppástus oahpus bargodillái sáhtá leat váttis olbmuide geain lea heajut doaimmannákca. Systemáhtalaš bargohárjehallan ja vejolaš fásta barguiddan sáhtá dahkat nuppástusa álkibun. Báikkálaš NAV sáhtá veahkehit skuvlla jus galget hábmejuvvot soahpamušat fásta barggu birra.

Veahkki barggu oažžumii

NAVas lea ovddasvástáduš veahkehit olbmuid geat dárbbasit veahki oažžut dahje doalahit barggu. Veahkki sáhtá leat bagadus ja veahkki doaimmaplána ráhkadeapmái vai besset bargui. Plána sáhtá sisttisoallat iešguđetlágan doaimmabijuid nugo gealbudeami, láchčima dahje bargohárjehallama/geahččaleami bargoeallimis, geahča oasi bargomárkandoaimmabijuid birra siidu 33.

Olbmuin geain leat unnit bargonávccat heajut doaimmannávcca dihte, lea vuoigatvuohta oažžut doarjaga birgejupmái plána čađahettiin. Addo ruđalaš doarjja mii galgá gokčat birgengoluid ja goluid čađaheami oktavuodas.

 Eambo dieđut: www.nav.no dahje váldde oktavuoda báikkálaš NAVain

 § Láhkvuoddu: Álbmotoadjoláhka kapihttal 11 (Ođđa kapihttal 11 fápmuduvvo jáhkkimis miessemánu 2009 rájes. Namuhus «yrkesrettet attføring» lea evttohuvvon molsojuvvot namahusain «arbeidsavklaring».)

Heiveheapmi bargosajis

Bargoaddis lea válodoovddasvástáduš láchit dili iežas bargiide ja galgá eastadit lihkohisvuodaid, buozalmasvuodaid ja gollama. Eastadanbargui gullá maid heivehit bargosaji ja áimmahuššat oahpahusa ja čuovvoleami.

Bargoaddis lea viiddiduvvon ovddasvástáduš bargiin geain lea heajut doaimmannákca ja galgá nu guhkás go lea vejolaš ja govttolaš láchit dili nu ahte bargi galgá sáhttit joatkit barggus. Doaimmahagain lea geatnegasvuohta atnit systema das movt fitnodaga siskkáldas heiveheapmi galgá hálddašuvvot. Rutiinnat

galget leat oassin dearvvašvuoda, birrasa ja sihkarvuoda siskkáldas dárkkistansystemas. Jus fitnodagas lea gullelašvuota fitnodearvvašvuoda fuolahussii, sáhtta bargoaddi oažžut veahki doppe.

Doaimmahagain main lea šiehtadus «searvádahti bargoeallin» (inkluderende arbeidsliv), lea gulahallanolmmoš NAV Arbeidslivs-senteris gii sáhtta veahkehit fitnodaga heivehanproseassas.

▲ Loga eambo:

- Veiledning om tilrettelegging av arbeid for arbeidstakere med midlertidig eller varig redusert arbeidsevne. Almmuheaddji: Arbeidstilsynet.
- Virkemidler for et inkluderende arbeidsliv. Girjjáža sáhtta viežžat dáppe: www.nav.no

§ § Láhkavuoddu: Bargobirasláhka § 12, 13, 14 ja 16

Bargomárkandoaibmabijut

NAVa bargomárkandoaibmabidjofálaldagain lea heivehanmunni ja sáhttet heivehuvvot ovttaskas olbmo gealbudandárbbu ja bargohárjáneami mielde. Bargomárkandoaibmabijut galget earret eará veahkehit nannet ovttaskas olbmo gelbbolašvuoda ja bargonávcca ja buoridit vejolašvuoda oažžut dábálaš barggu. Olmmoš oažžu bargomárkandoaibmabidjofálaldaga iežas eavttuid ja dárbbuid mielde. Doaibmabijut álggahuvvojit dábálaččat dan ovttaskas olbmo vejolašvuodaid vuodul bargomárkanis (bargonákcaárvvoštallan).

Bargomárkandoaibmabijuin lea iešguđet ulbmil ja sáhttet ovttahttojuvvot mángga ládje. Dábálaččat ferte leat 16 jagi dahje boarraset go galgá oassálastit bargomárkandoaibmabijuin. Muhtin doaibmabijuin sáhttet leat eará ahkemearit.

Čielggadandoaibmabijuid ulbmil lea addit veahki iežasárvoštallama ja bargonávcca ja bargovejolašvuodaid čielggadeami oktavuodas systemáhtalaččat ja ulmillaččat.

Čielggadeapmái gullá movttiidahttin, bagadeapmi, systemáhtalaš kárten ja bargonávcca geahččaladdan čielggadandihte vejolaš gealbudandárbbuid dahje eará doaibmabijuid mat sáhttet veahkehit oassálasti oažžut barggu.

Bargohárjáneapmi dábálaš doaimmain lea fálaldat olbmuide geat dárbbasit geahččaladdat iežaset vejolašvuodaid bargomárkanis, oažžut bargohárjáneami ja nu nannet vejolašvuoda beassat bargui dahje ohppui. Oassálastit ožžot heivehuvvon bargohárjehallama ja čuovvoleami. Bistináigi galgá heivehuvvot oassálastiid dárbbuide vejolašvuodaid mielde bargomárkanis, ja sáhtta bistit gitta golbma jagi rádjái olbmuide geain lea bissovaš heajut doaibmannákca.

Gealbudan- ja oahpahusdoaibmabijut galget veahkehit gealbudit rabas virggiide ja eastadit ahte bargit geain leat váttisvuodas bargomárkanis duvdojuvvot eret bargomárkanis. Doaibmabijut heivehuvvojit dan ovttaskas olbmo eavttui ja dárbbuid mielde, ja molsašuddet vuogi ja sisdoalu dáfus. Olbmot geain lea heajut doaibmannákca sáhttet oažžut dábálaš oahppofálaldaga jus NAV árvoštallá dan dárbbaslažžan ja ávkkálažžan.

Bálkádoarjja addo dábálaš priváhta fitnodagaide ja almmolaš doaimmaide mat virgáibidjet olbmuid geain leat váttisvuodát beassat bargomárkanii. Oassálasti virgáibiddjo dábálaš bálká- ja bargoeavttuid mielde ja doaimmaha dábálaš bargguid fitnodagas. Ulbmil lea oažžut bastevaš bargodili seamma bargoaddi luhtte. Olbmuid ovddas geain lea bissovaš heajut doaibmannákca ja earenoamáš váttis oažžut dahje doalahit barggu, sáhtta addot bálkádoarjja mii lea ráddjekeahtta áiggi dáfus.

Heivehuvvon bargu várjaluvvon suorggis lea fálaiddat olbmuid geain lea unnán vejolašvuotta oažžut barggu dábálaš bargoeallimis. Bargu galgá veahkehit ovdánahttit oassálastiid resurssaid heivehuvvon barggu bokte ja gealbudit gálvo- ja bálvalusbuvttadeami bokte. Heivehuvvon bargu ii leat ráddjejuvvon áiggi dáfus, muhto gaskkusteapmi dábálaš bargui galgá liikká dađistaga árvoštallot.

Čuovvolandoaibmabijut galget veahkehit bargoohci oažžut dahje doalahit barggu dábálaš bargoeallimis. Oassálasti oažžu persovnnalaš láhčči gii bidjá dárbbuid, beroštumiid ja dáidduid vuodđun. Doaibmabidju sáhtta sisttisoallat gelbbolašvuodakártema, veahki gávdnat vuogas bargosaji, heiveheami ja čuovvoleami bargosajis, láhčit dili teknihkalaš veahkkeneavvuid geavaheapmái bargosajis. Doaibmabidju sáhtta ovttahttot eará doaibmabijuiguin jus lea áigeguovdil.

 Loga eambbo: Virkemidler for et mer inkluderende arbeidsliv. Girjjáža sáhtta viežžat dáppe: www.nav.no

 Váldit oktavuoda: báikkálaš NAV

 § Láhavuoddu: Álbmotoadju kapihttal 11ja lánkaásahus bargomárkandoaibmabijuid birra (2001.12.20 nr. 1544, AID)

Veahkkeneavvut ja heiveheapmi bargosajis

NAV sáhtta addit doarjaga veahkkeneavvuide, dulkonveahkkái, lohkan- ja čálliveahkkái ja ergonomalaš doaibmabijuide barggus ja barguimáhcaheami vuolde, go lea dárbbalaš jus galgá sáhttit joatkit dahje álgit ođđa bargodillái. Addo maid doarjja doaimma buvttadanrusttegiid heiveheapmái.

Jus galgá oažžut doarjaga, ferte heajut doaibmannákca leat bastevaš (guhkit go guokte jagi) ja dat ferte heajudit doaimmahit diasbarggu dahje gáržžidit vejolašvuoda válljet fidnu dahje bargosaji. Dábálaš readdut maid juohke bargi dárbbasa doaimmahit seammalágan barggu gahččá olggobeallái doarjjaortnega.

Bargoaddis lea ovddasvástádus huksehuslaš rievdademiin. Earenoamáš dilis sáhtta NAV gokčat huksehuslaš heivehangoluid.

Bargi veahkkeneavvo- ja/dahje heivehandárbbut fertejit čielggaduvvot, ovdamearkka dihte fitnodearvvašvuodabálvalusas. Fylkka veahkkeneavvoguovddáš sáhtta veahkehit bagademiin ja doaibmaárvoštallamiin.

 Loga eambbo: www.nav.no

 Váldit oktavuoda: Fylkka veahkkeneavvoguovddáš

 § Láhavuoddu: Álbmotoadjoláhka (Folketrygdloven) § 10–5 ja 10–7

Dássemeannudeapmi

Bargobiraslágas (Arbeidsmiljøloven) lea okta kapihttal dássemeannudeami birra mii čujuha vealaheami gildosii bargoeallimis earret eará doaibmanhehttejumi geažil. Positiiva sierrameannudeapmi lea lobálaš dassá go Sierra-meannudeami ulbmil lea olahuvvon.

 § Láhavuoddu: Bargobirasláhka (Arbeidsmiljøloven) kapihttal X a

Heivehandáhkádus

Heivehandáhkádus galgá addit sutnje gii dárbbasa heiveheami ja su bargoaddái oadjebasvuoda das ahte son geas lea heajut doaibmannákca oažžu dárbbalaš veahki bargodilis. Bargái ja bargoaddái dáhkiduvvo vel lassin čuovvoleapmi maŋnil virgáibidjama

oktagaslaš dárbbuid mielde. Bargi oažžu gulahallanolbmo NAVas geas lea ovddasvástádus čuovvoleamis.

▲ Loga eambbo: www.nav.no

➔ Váldit oktavuoda: Báikkálaš NAV

Doaibmaassisteanta bargoeallimis

Assisteanta sáhtá dahkat olbmuid geain leat stuora fysalaš doaibmanhehttejumit álkibun leat barggus. Assisteanta sáhtá bargat iešguđetlágan praktihkalaš bargguid, nugo veahkehit kopieret, coggat ja nuollat olgobiktasiid, hissegis fitnamiin, beaivebiepmuin, bargomáttkis jna.

Galle diimmu doaibmaassistentii juolluduvvo árvvoštallo juohke eankil áššis ovttasráđiid veahkkeneavvoguovddážiin ja bargoadiin. Veahkki berre vuostazettiin doaimmahuvvot muhtimis gii juo lea bargosajis. Jus dát ii leat praktihkalaččat vejolaš, sáhtá doaibmaassisteanta virgáibiddjot.

▲ Loga eambbo: Váikkuhangaskaoamit eanet searvádahtti bargoeallin.

➔ Girjjáža sáhtá viežžat dáppe: www.nav.no

§ Váldit oktavuoda: báikkálaš NAV

Fáttar/praktihkalaš veahkki

Sáhtá addot doarjja gokčat goluid fáddarii dahje praktihkalaš veahkkái fitnolaš máhcahandaibmabijuid čađaheami oktavuodas.

Fáttar mearkkaša olmmoš gii galgá bagadit, veahkehit ja geas lea sosiála ovddasvástádus máhcahanohcci doaibmabiju praktihkalaš čađaheamis.

➔ Váldit oktavuoda: báikkálaš NAV

§ § Láhavuoddu: Álbmotoadjoláhka kapihttal 11

Bargonávccahisdoarjagat

Doarjagat galget sihkkarastit birgejumi olbmuid geain lea bastevaš heajut bargonákca buozanvuoda, vahága dahje vigi geažil. Jus galggat oažžut doarjaga, de fertet leat badjel 18 jagi ja leat geargan máhcahemiin ja vejolaš divššuin. Bargonákca/dinennákca ferte leat vuoliduvvon unnimusat 50 proseanttain. Ornet man vuolggasadji lea unnit bargonávccahisgráda lea geahččaleamis.

Sii geat leat riegádan heajut doaimmannávccain dahje šaddet bargonávccaheamit ovdal go devdet 26 jagi duodalaš buozanvuoda geažil, sáhttet oažžut earenoamáš lassipenšuvnna dahje sierralasáhusa.

Jus lea muhtin muddui bargonávccaheapmi, vuoliduvvo bargonávccahisvuodapenšuvdna vástevaččat (gradert uførepensjon). Vuosttaš jagis maŋŋil go bargonávccahisvuodapenšuvdna lea juolluduvvon, ii sáhte leat dinasbarggus gessosa haga. Maŋŋil sáhtá dinet gitta 1G rádjái (G lea vuodđosubmi álbmotoajus) almmá penšuvnna vuolideami haga.

▲ Loga eambbo: www.nav.no

➔ Váldit oktavuoda: Báikkálaš NAV

§ § Láhavuoddu: Álbmotoadjoláhka kapihttal 12

Ásodat

Bargu ásahit vuodu buori ásodatdilálašvuoda, berre leat oassi oktagaslaš plánas. Suohkana ásodatkantuvra hálddaša suohkana ásodatpolitihka ja Viessobánkku doarjjaortnegiid suohkanis. Viessobánkkus leat iešguđet loatna- ja doarjjaortnegat nuoraide geain lea heajut doaibmannákca ja sin bearrašiidda. Ovttasbargu suohkana ásodatkonsuleanttain dahje ásodatkantuvrrain sáhtta áinnas álggahuvvot máŋga jagi ovdal nuorra galgá fárret eret váhnenruovttus.

Go nuorra deavdá 18 jagi, de nohká váhnemiid juridihkalaš ovddasvástádus. Sosialbálvalusas lea earenoamáš ovddasvástádus veahkehit olbmuid geat eai sáhte fuolahit iežaset beroštumiid ásodatmárkanis. Mearrádus ii atte ovttaskas olmui rievtti oážžut ásodaga, muhto gáibida ahte suohkan veahkeha nu guhkás go lea dárbbaslaš.

§ § Láhavuodđu: Sosialbálvalusláhka § 3–4

Ásodatdoarjja Viessobánkus

Ásodatdoarjja ásaheapmái, divodeapmái, heiveheapmái ja ođđasit ruhtadeapmái

Ásodatdoarjja huksemii, oastimii, divodeapmái ja heiveheapmái sáhtta addot gokčat olles dahje oasi iežasoasis. Doarjja addo ekonomalaš dárboárvvoštallama vuodul. Biddjo deaddu dasa ahte bearatgotti dilálašvuolta lea bistevas. Doarjaga juolludeamis heiveheapmái biddjo earenoamáš deaddu dasa ahte muhtimis bearatgottis lea dárbu earenoamášheiveheapmái jus galgá sáhttit doaibmat ásodagas. Áibbas earenoamáš dilis sáhtta ásodatdoarjja ja álggahanloatna geavahuvvot ođđasit ruhtadit divrras loanaid.

Ásodatdoarjja čielggadeapmái ja prošekteremii

Jus lea dárbu ásodaga earenoamážit heivehit, ovdamearkka dihte heajut doaibmannávcca geažil, sáhtta Viessobánku addit doarjaga ámmátlaš prošekterenveahkkái. Doarjja sáhtta odne gokčat goluid fágalaš veahkkái gitta 12 000 ruvno rádjái ain áššis. Sáhtta maid addot doarjja čielggadeapmái ovdal prošekterema gitta 12 000 ruvno rádjái ain áššis. Earenoamáš diliin sáhtta addot eanet doarjja. Doarjja sáhtta addot oastima, divodeami ja ođđa ásodaga huksema oktavuodas. Ohcan sáddejuvvo Viessobánkku guovllukantuvrii maŋŋil go suohkan lea vuolláičállán.

Ássandoarjja

Ássandoarjja galgá earret eará sihkkarastit buori ja vuogas ásodaga olbmuide geain lea heajut doaibmannákca ja mánnábearrašiidda geain lea heajos ruhtadilli. Ortnet lea dárbu mielde. Olbmuide geain lea heajut doaibmannákca ja bissovas buhcciide lea gáibádus ahte unnimusat okta bearatgottis oážžu vuoddo- dahje veahkkedoarjaga dahje oaju eallinbirgejupmái (buozalmasvuodapenšuvnna, barguimáhchan- dahje veajuiduhttinruđaid) dahje lea ožžon fidnovihkebuhtadusa. Olbmot geat ožžot buozalmaspenšuvnna ovdal go devdet 26 jagi, ožžot ássandoarjaga «nuorra bargonávccaheamit» njuolggadusaid mielde.

 Loga eambbo: www.husbanken.no

 Suohkan hálddaša buot ortnegiid Viessobánkku ovddas ja ohcamat galget sáddejuvvo suohkanii

Suohkana ássandoarjja

Lassin stáda ássandoarjjaortnegiidda Viessobánkku bokte leat suohkanis iežas ásodatdoarjjaortnegat. Dát ovtastuvvojit stáda ássandoarjagiin. Suohkana ássandoarjja addo oadjovuostáiváldiide ja penšunisttaide geain lea unnán sisaboahu. Vuostáiváldiin ferte leat buozalmasvuodaruđat, ahkepenšuvdna dahje manjibáhcciid penšuvdna.

➔ Váldit oktavuoda: Suohkana ásodatkonsuleanta dahje ásodatkantuvra

Veahkkeneavvut ásodaga bierggasteapmái ja heiveheapmái

Lokten- ja vuoinnastanstuolut, bargostuolut ja buhcciidseanggat sáhttet luikojuvvot go eavttut oažžut diekkár veahkkeneavvuid leat olahuvvon. Muhtin gittabiddjon veahkkeneavvut nugo tráhppaheaisat, hivessegeat doidin- ja fönendoaimmain, gievkkanrusttegiidda bajidan- ja vuolidanmekanisma ja uksarabanat leat ovdamearkkat veahkkeneavvuide maidda sáhttá addot doarjja.

Álbmotoadju sáhttá maid gokčat: monterema, eretmonterema, earjkilis divodemiid manjil veahkkeneavvuid eretmonterema ja el-fámu bidjama veahkkenevvui.

▲ Loga eambbo:

- Tilrettelegging for adkomst og tilgjengelighet i egen bolig
- veahkkeneavvut ásodagain – bagadus vistti divodeami birra.

Sáhttá vižžojuvvot dáppe: www.nav.no

Fuolahusásodat

Fuolahusásodat lea ásodat mii lea heivehuvvon olbmuide geain lea dádjadan- ja lihkanhehttejuvvi. Ásodat lea fysalaččat heivehuvvon nu ahte ássit dárbbu mielde galget sáhttit vuostáiváldit ollesjándordivššu ja ovddasmorraša. Fuolahusásodat lea jurddašuvvon olbmuide geain lea dárbu dearvvašvuoda- ja sosialbálvalusaide.

Bálvalusaid sáhttá organiseret ruovttubálvalussan dahje nu ahte bargit bargosadji lea das. Lea ovttaskas geavaheaddji duohta

dikšun- ja ovddasmorašbálvalusdárbbut suohkandearvvašvuodalağa ja sosialbálvaluslága mielde mii mearrida makkár veahki geavaheaddji oažžu. Fuolahusásodat lea dábálaččat láigoásodat, ja eanas oasi eaiggádušša suohkan.

▲ Loga eambbo: Fuolahusásodat – bagadus. Almmuhuvvon Sosial- ja dearvvašvuodadepartemeanta ja Suohkan- ja Gielda- ja guovlodepartemeanta.

➔ Váldit oktavuoda: Ásodatkantuvra dahje sosialbálvalus suohkanis

Veahkki ásodagas

Praktihkalaš veahkki sáhttá addot ovttaskas ásodaga bargiin dahje organiserejuvvot suohkana ruovttuveahkis.

➔ Váldit oktavuoda: suohkana dikšun- ja ovddasmorašbálvalus

§ § Láhavuoddu: Sosialbálvalusláhka § 4–3, gč. § 4–2a

Viessobánkku loatnaortnegat

Vuodđoloatna

Vuodđoloatna galgá veahkehit ovddidit deatalaš ásodatkvalitehtaid nugo biras ja oppalaš hábmen ođđa ja dáláš huksehagain, háhkat ásodagaid sidjiide geat leat váttis dilis ja bearatgottiide mat leat ásahandásis ja maiddái sihkarastit dárbbalaš ásodatlágádusa báikegottiin. Loana sáhttá geavahit ruhtadit ođđa ásodagaid, divodit ásodagaid, rievdadit visttiid ásodahkan ja oastit ođđa ja geava- huvvon láigoásodagaid. Ohcan galgá sáddejuvvot Viessobánkkui.

Álggahanloatna

Álggahanloatna galgá mannat olbmuide geain leat váttisvuodát ásahit alcces ásodaga dahje geas lea dárbu oažžut veahki jus galgá sáhttit orrut ásodagas. Suohkanat hálldašit ortnega ja njuolggadusat ja praksis sáhttá rievddadit suohkanis suohkanii. Suohkan sáhttá válljet geavahit álggahanloana ollásitruhtadit ásodaga dahje badjeloatnan dalle go earát addet vuodđoruhtadeami. Álggahanloatna sáhttá maid geavahuvvot ođđasit ruhtadit divrras loanaid.

▲ Loga eambbo: www.husbanken.no

Fálaldagat mánnái

Fysioterapiija

Arvosmahttin ja aktivitehta lea earenoamáš deatalaš eanas mánáide geain lea heajut doaibmannákca. Danne lea fysioterapiija dávjá guovddášášši árrat eallimis. Mánjga suohkanis lea fysioterapiija bálvalus mánáide gaskal nolla ja čieža jagi. Váhnemat sáhttet váldit njuolga oktavuoda dáinna bálvalusain.

Sihke dearvvašvuodafuolahusdoavttir ja fástadoavttir sáhttet čujuhit priváhta fysioterapevta lusa. Jus galgá oažžut doarjaga iskkadeapmái ja dikšui, de ferte dan priváhta fysioterapevttas leat doaibmašiehtadus suohkaniin. Mánát vuollel 12 jagi ja divššohasat main leat vissis diagnosat eai dárbbas máksit iežasoasi divššus fysioterapevta luhtte.

→ Váldit oktavuoda: Fástadoavttir, dearvvašvuodafuolahus dahje veajuida(du)httinossodat

§ Láhavuoddu: Suohkandearvvašvuodáláhka (Kommunehelsesloven) § 2–1, jf. § 1–3 ja álbmotoadjoláhka § 5–8

Veahkkeneavvut

Ginas lea heajut vázzindoaibma ja váttisvuodát guluin. Su veahkkeneavvodárbbut ja su rutiinnat čielggademiin, gaskkustemiin, oahpahusain ja čuovvolemiin leat válddahuvvon Gina oktagaslaš plánas. Vaikko veahkkeneavvogaskkusteapmi vuosttažettiin lea suohkana ovddasvástádus, lea Gina ja su váhnemiin fásta gulahallanolmmoš fylkka veahkkeneavvoguovddážis. Oktagaslaš plána álkida áššemeannudeami veahkkeneavvuid dáfus.

Suohkana ovddasvástádus veahkkeneavvogaskkusteamis mielddisbuktá fuomášit, čielggadit ja kártet praktihkalaš váttisvuodaid, earret eará veahkkeneavvodárbbu. Teknihkalaš čovdosat fertejit geahččaluvvot, ja suohkana fágaolbmot fertejit oahpahit geavaheaddji movt veahkkeneavvu doaibmá ja fertejit čuovvolit fuoladeami ja dárborievdamiid ektui.

Ovttasbargu gaskal dearvvašvuodábálvalusa, skuvlla/mánáidgárddi ja PP-bálvalusa lea deatalaš dasa ahte čovdosat šaddet ollislaččat.

Mánát geain lea bissovaš heajut doaibmannákca sáhttet oažžut doarjaga veahkkeneavvuide hárjehallamii, arvosmahttimii ja aktiviseremii, veahkkeneavvuide árgabeaivvis, dulkaveahkkái ja veahkkeneavvut unnidit praktihkalaš váttisvuodaid čadnon mánáidgárdái, skuvla- ja fidnooahppidillái.

→ Váldit oktavuoda: Ergoterapevta dahje eará veahkkeneavvoovddasvástideaddji suohkanis, báikkálaš NAV dahje veahkkeneavvoguovddáš fylkkas

§ Láhavuoddu: Álbmotoadjoláhka (Folketrygdloven) kapihttal 10

Veahkkeneavvut árgabeaivvis

Veahkkeneavvut fertejit leat dárbbaslaččat ja ávkálaččat árgabeaivvi praktihkalaš váttisvuodaid čoavdindáidui dahje go oažžu divššu ruovttus.

Veahkkeneavvut hárhallamii, arvosmahttimii ja aktiviseremii

Mánát ja nuorat sáhttet oazžut veahkkeneavvuid hárhallamii, arvosmahttimii ja aktiviseremii dassá go devdet 26 jagi. Veahkkeneavvut galget leat dárbbaslaččat ja ávkkálaččat bisuhit ja buoridit motorihkalaš ja/dahje kognitiiva doaibmannávcca árgabeaivvis.

Veahkkeneavvut stoahkamii

Mánát sáhttet oazžut earenoamáš- dahje liigereaidduid stoahkan- ja valáštallanaktivitehtaid oktavuodas. Ovdamearka dása leat sierralágan botkkonat stohkosa, doarjosabehiid (støtteski), čuoiganjorri (skilator) geavaheapmái. Ii addo doarjja stoahkan- ja valáštallanreaidduide mat leat dábálaččat eanas mánáide.

Ortopedijalaš veahkkeneavvut

Mánát ja nuorat sáhttet oazžut ortopedijalaš veahkkeneavvuid sierra ortnegiid mielde. Ortopedijalaš veahkkeneavvuide gullet goanstalahtut (proteser), ortosat (ovdamearkka dihte «støtteskiner» ja «korsetter») ja ortopedijalaš gápmagat (ovdamearkka dihte go lea «hofteledds dysplasi» ja «scoliose»).

Go guoská mánáide, de spiehkasta NAV eanasgerddiid gáibádu- sas ahte veahkkeneavvodárbu galgá bistit unnimusat guokte jagi. Lea iežasoassi juolgeseaŋggain ja ortopedijalaš gápmagiin. Earenoamážit gorrojuvvon ortopedijalaš gápmagiin lea iežasmáksu unniduvvon mánáide vuollel 10 jagi. Muđui gokčojuvvojit golut ortopedijalaš veahkkeneavvuide ollásit.

Dulkaveahkki ja dulka-mielčuovvuveahkki

Mánát ja nuorat geat leat bealjeheamit, garrasit lossagulogat dahje bealjeahisčalmmeheamit sáhttet oazžut dulkaveahki dahje dulka- mielčuovvuveahki birget árgabeaivvis, oahpahasas ja barggus. Dulkaveahkki dahje dulka-mielčuovvuveahkki addo dárbbu mielde. Olbmui geat leat bealjeahisčalmmeheamet lea vuoigatvuohta váldit mielde mielčuovvu nuvttá buot fievrui mat vuostáiváldet almmolaš doarjaga, earret girdis (vuodđuduvvon Johtalusdeparte- meantta johtočálloš N-16.3.2001). Dulkaveahkki mánáidgárddis, vuodđoskuvllas, joatkkaoahpahasas ja fidnoohppiide gokčá suo- hkan ja fylkkasuohkan. Alit oahppu gokčojuvvo álbmotoajus.

Dulkabálvalus lossagulogiidda ja bealjeahisčalmmeheami lea riikaviidosas ja lea oassi fylkkaid veahkkeneavvuoovddážiin.

NAV Veahkkeneavvuoovddážit ja sierraovttadagat

Veahkkeneavvuoovddáš lea resursa- ja gealboguovddáš mas lea alit ja koordineren ovddasvástáduš veahkkeneavvuin iežaset fylkkas. Sis lea gelbbolašvuohta das movt veahkke- neavvut, dulka ja ergonomijalaš doaibmabijut sáhttet buhtadit dahje geahpedit doaibmaváilli. Veahkkeneavvuoovddáš addá fágalaš veahki geavaheddjiide ovttasráđiid suohkaniiguin ja eará ovttasbargoguimmiiguin.

Ginas ja su váhnemiin lea fásta gulahallanolmmoš veahkkeneavvuoovddážiš. Gávdnojit sierraovttadagat IKT, barggu ja biilla ektui veahkkeneavvuoovddážiš.

Suohkanat galget ieža fuolahit oanehisáiggiluoikamiid (vuollel guokte-golbma jagi), muhto bistevaš luokamiin lea ovddasvástáduš veahkkeneavvuoovddážiš.

 Loga eambo: www.nav.no/hjelpemidler.

Dihtorraiddut

Vissis eavttuid mielde sáhttet mánát ja nuorat oazžut doarjaga dihtorraidduide kommunikašunveahkkeneavvun dahje hárhallamii, arvosmahttimii ja aktiviseremii. Olbmot geain leat stuora doaibmanhehttejummi sáhttet addot dihtorraiddut interneahhtave- jolašvuođain vai botke sierranandilálašvuođa.

Earenoamášpedagogalaš veahkki

Buot suohkaniin lea pedagogalaš-psykologalaš bálvalus (PP-bál- valus). Bálvalus lea áššedovdi ja ráđđeaddi ásahus mánáidgárd- diide ja skuvllaide. PP-bálvalus galgá veahkin láchit oahpahas buoremuslági mielde mánáide geain leat sierra dárbbut. Ovdal go áššedovdi árvvoštallan čállo, galgá PP-bálvalus doallat čoahkkima váhnemiiguin, nu ahte sii sáhttet buktit cealkámuša ovdal go mear- ráduš dahkko.

Suohkan juolluda earnoamášpedagogalaš veahki eaŋkilmearrádušain (loga áššemeannudeami birra siidu 66) bál- valus addo ruovttus, mánáidgárddis ja skuvllas ja lea nuvttá.

 Váldit oktavuoda: Dearvašvuođafuolahus, mánáidgárdi dahje skuvla

§ Láhavuodđu: Oahpahušláhka § 5–6

Ovdal suohkan dahká mearrádusa, čađaha suohkana pedagogalaš-psykologalaš bálvalus áššedovdi árvvoštallama. Dán vuodđun sáhttet earret eará leat spesialistadearvvašvuodabálvalusa (buohcciviessu) dahje earenoamášpedagogalaš gealboguovddáža čielggadeamit.

§ Láhavuodđu: Oahpahušláhka § 5–7

Ginas lea heittot gullu ja oazžu oahpahusa mearkagielas lassin earenoamášpedagogalaš veahkkái. Oahpahuš dáhpuhuvvá mánáidgárddis.

§ Láhavuodđu: Oahpahušláhka § 2–6

Gina ja su mánáidgárddeassisteanta mátkkošteaba okte mánus gealboguovddáži mii gullá stáda earenoamášpedagogalaš doarjjavuogádahkii, Statped. Mánáin geat ožžot earenoamášpedagogalaš veahki § 2–6 ja 5–7 mielde, lea vuoigatvuohta sáhttu ja dárbblašláš mátkkečuovvui, go lea dárbblašláš earenoamáš ákkaid geažil, ja go lea eaktun dasa ahte máná galgá sáhttit vuostáiváldit veahki.

§ Láhavuodđu: Oahpahušláhka § 7–6

Fástadoavttir

Buohkain geat álbmotregistara mielde orrot ovttá norgga suohkaniin lea vuoigatvuohta fástadoaktárii. Dan seamma lea asylohcciiin ja sin bearašlahtuin go leat miellahtut álbmotoajus. Fástadoaktáris galgá leat earenoamáš ovddasvástádus doavttirbálvalusain iežas divššohasain. Oadjebasvuohta, beasatlašvuohta ja kontinuehta lea guovddáži buori fálaldagas mánáide geain lea heajut doaibmannákca, bistevaš buohcci mánáide ja sin váhnemiidda.

Váhnemat válljejit fástadoaktára mánáide vuollel 16 jagi. Jus fástadoavttir ii válljejuvvo, biddjo máná seamma listui go váhne- mat dahje sii geain lea váhnenovddasvástádus.

Fástadoavttir lea ovddasvástideaddji medisiinnalaš kontinuehta ja bargá ovttas eará bálvalusaiguin suohkanis áigeovuodilis veajui-

dahttinproseassas. Jus dát ii leat doarvá, sáhtta doavttir čujuhit máná viidáseappot rievttis áhahussii čielggadeapmái ja dikšumii spesialistadearvvašvuodabálvalusain.

Divššohasat mákset iežasosiid sierra meriid mielde. Muhtin divššohasjoavkkut besset das. Mánát gitta 12 jagi rádjái eai dárbbáš máksit iežasosi. Jus dus ii leat, muhto dáhtut fástadoaktára dahje áigut lonuhit fástadoaktára, geahča www.nav.no dahje riinge NAV Dearvvašvuodabálvalushálddašeapmi (Helsetjenesteforvaltning), telefodna 810 59 500.

§ Láhavuodđu: láhkaásahuš suohkandearvvašvuodabálvalusláhka ii: Suohkana fástadoavttirortnega birra (2000.04.14 nr. 0328, HOD)

Vuoigatvuohta dearvvašvuodaveahkkái

Mánáin lea vuoigatvuohta dárbblašláš dearvvašvuodaveahkkái, maiddá dearvvašvuodabearráigeahču hámis dan suohkanis gos máná orru dahje lea gaskaboddosaččat. Váhnemiin lea geatnegasvuohta váikkuhit dasa ahte máná oassálastá dearvvašvuodabearráigeahčus. Máná vuoigatvuohta dearvvašvuodabearráigeahču bohtá lassin dan vuoigatvuhtii mii mánas lea dárbblašláš dearvvašvuodaveahkkái. Juohkehaččas lea vuoigatvuohta dárbblašláš dearvvašvuodaveahkkái dan suohkanis gos son orru dahje lea gaskaboddosaččat.

Mearrádus gáibida orruma suohkanis. Maid gaskaboddosaš orrun, ovdamearkka dihte luopmoorrun dahje mátkkoštanbottas addá vuoigatvuođa dearvvašvuodaveahkkái.

§ Láhavuodđu: Suohkandearvvašvuodalahka (Kommunehelse-loven) § 2–1 ja divššohasvuoigatvuođalahka kapihttal 2 ja 6

Mánáid vuoigatvuohta gullot

Mánáin lea vuoigatvuohta leahket mielde mearrádusain mat gusket sidjiide. Mánát geai lea heajut doaibmannákca galget iežaset eavttuid mielde álo gullot gažaldagain iežaset dearvvašvuođa ja veajuidahhtima birra. Jus mánná lea badjel čieža jagi, galgá son beassat dadjat iežas oaivila ovdal mearrádus dahkko, ja galget nanu ákkat jus dat eai válde vuhtii.

§ Láhavuoddu: Mánáidláhka (Barneloven) § 31

Bátnedoaktárveahkki

Almmolaš bátnedearvvašvuođabálvalus lea fylkkasuohkana ovdasvástádus. Dat galgá fuolahit eastadeami ja dikšuma. Galgá fálojuvvot jámma ja ohcandoaimmi fáldaga earret eará mánáide ja nuoraide gitta 18 jagi rádjái ja olbmuid geain lea olles eallenagi doaibmanhehttehus. Bátnekšun almmolaš bátnedearvvašvuođabálvalusas lea nuvttá 18 jagi rádjái. 19 jagi rájes gitta 20 jagi rádjái máksa 25 proseanta. muhtin diagnosat addet vuoigatvuođa nuvttá bátnedoavttidikšuma olles eallenagi.

Lea evttohuvvon rievdat 2009 rájes, nu ahte dikšun šaddá nuvttá vel dan jagi go lea deavdán 20 jagi.

▲ Loga eambo: Johtičálus J-10/2007 Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanttas

§ Láhavuoddu: Bátnedearvvašvuođabálvalusláhka (Tannhelse-tjenesteloven) kapihttal 1 ja álbmotoadjoláhka § 5–6

Hárvves medisiinnalaš dilálašvuođaid bátnedearvvašvuođage albogovddáš

Hárvves medisiinnalaš dilálašvuođaid bátnedearvvašvuođagealbog uovddáš (Tannhelsekompetansesenter for sjeldne medisinske tilstander) vuostávdá olbmuid geain leat oralmedisiinnalaš váttisvuođat. Sis lea njálbmemotorijalaš joavku (munnmotorisk gruppe) (logopeda, fysioterapeuta, bátnedoavttir ja bátnedivššár) mii lea veahkin hárvhallat mánáid geain leat borran- ja hupmanváltut heajos njuovčča, njielu ja olloliid hálddašeami ja/dahje lihka-danvátu geažil. Sii addet maid veahki olbmuid geain leat stuora ovdánanspiehkasteapmi bániin ja olloliin ja addet njulgendikšuma.

Geavaheaddjit sáhttet váldit oktavuoda njuolga dieđuid oažžundihte, muhto fertejit čujuhuvvot go galget oažžut dikšuma.

▲ Loga eambo: www.tako.no

Psykologaveahkki

Don sáhtát oažžut doarjaga iskkadeapmái ja dikšumii psykologa luhte gii lea dohkkehuvvon spesialista klinihkalaš psykologijias. Psykologas ferte leat doaibmašiehtadus guovllu dearvvašvuođadoaimmahagain ja doavttir dahje mánáidsuodjalusa jodiheaddji ferte du čujuhan dohko. Don fertet máksit iežasosi.

➔ Váldit oktavuoda: Fástadoavttir

§ Láhavuoddu: Álbmotoadjoláhka § 5–7

Friddjakoarta

Go leat máksán iežasosiid vissis supmi rádjái, sáhtát oažžut friddjakoarta. Dalle it dárbaš máksit šat iežasosi dan kalendarjagis. Ruhtasubmi mearriduvvo Stuoradikkis juohke jagi. Leat guovttelágan friddjakoarttat mat gustojit iešguđet bálvalusaide.

Iežasosi mearri 1 guoská dohkkehuvvon iežasosiide ja gokčá:

- iskkadeami ja dikšuma doaktára luhte, poliklinihkas ja røntgeninstituhkas
- mátkegoluid iskkadeami ja dikšuma oktavuodas
- deatalaš dálkasiid ja earenoamáš medisiinnalaš reaidduid alit reseptas

Egenandelstak 2 guoská dohkkehuvvon iežasosiide ja gokčá:

- Iskkadeami ja dikšuma fysioterapeuta luhte
- muhtin lágán bátnedoaktárveahki
- orruma priváhta veajuidahhtinásahusas main lea doaibmašiehtadus guovllu dearvvašvuođadoaimmahagain
- dikšunmátkkiid olgoriikai Rikshospitalet olis

Muhtin golut eai gokčojuvvo friddjakoartaortnegiin, ovdamearkka dihte golut bandasjegálvvut doaktára luhte. Dát gohčoduvvo

iežasmáksu ja daid goluid fertet máksit vaikko leage friddjakoarta dahje leat luvvejun máksimis iežasosiid. Iežasmáksu ii sáhte bid-djot iežasosiid guitekortii.

Ležasosiid unnit go egenandelstak 1 mánáide vuollel 16 jagi sáhtta bidjat oktii nuppi váhnema iežasosiiguin. Go doai ovttas leahpe olahán iežasosi meari, oažžubeahhti goabbat friddja-koartta.

§ Láhavuoddu: Álbmotoadjoláhka § 5–3

Geavaheaddjistivren persovnnalaš veahkki

Geavaheaddjistivren persovnnalaš veahki (Brukerstyrt personlig assistanse) (BPA) ulbmil lea addit praktihkalaš veahki olbmuid geain leat stuora ja bistevas veahkedárbbut.

Lea sáhka veahkis árgabeaivvis, praktihkalaš bargguide, iežasfuolaheamis ja persovnnalaš divššus sihke ruovttus ja earasajis. Ulbmil lea ahte geavaheaddji galggašii beassat eallit aktiiva ja iešheanalaš eallima go vejolaš.

Geavaheaddjistivren lea dán ortnega vuolggasadji. Dat mearkaša ahte geavaheaddji lea ieš iežas vehkiid bargojodiheaddji ja ieš oahpaha ja mearrida gos, goas ja makkár bargguiguin veahkki (-hkit) galgá(-et) veahkehit.

Sihke sii geat eai ieža sáhte áimmahuššat geavaheaddjistivrema ja bargojodiheaddjirolla ja sii geat dárbašit veahki dása, sáhttet oažžut geavaheaddjistivren persovnnalaš veahki. Dat rievddada olbmoss olbmui man stuora oasi geavaheaddjistivremis dat ovttas-kas olmmoš sáhtta doaimmahit ieš. Smávva mánat eai diehttalas sáhte ieža doaimmahit stivrema ja váhnen (verge) ferte sin ovdastit. Nuorra gii lahkona 18 jagi dahje olbmot geain lea geahppaset gráda kognitiiva doaibmanhehttejupmi, sáhttet váldit ieža dan praktihkalaš bargojodiheami ja oažžut veahki váttis gažaldagaiguin. Vai nuorra šaddá eanet iešráđđejeaddjin, berrejit sii dađistaga go ožžot vásáhusaid, váldit ieža stuorit oasi geavaheaddjistivremis. Dábálaš vuohki organiseret geavaheaddjistivren persovnnalaš veahki lea ahte geavaheaddji lea iežas veahki(-hkiid) bargojodiheaddji. Suohkan dahje geavaheaddjeoasussearvi lea dávjjimusat veahki bargoadi daid vuoigatvuođiguin ja geatnegasvuođiguin maid dat mielddisbukta. Muhtomin lea geavaheaddji ieš

sihke bargojodiheaddji ja bargoadi, muhto dat eaktuda ahte geavaheaddji lea válddalaš.

Suohkan sáhtta juolludit geavaheaddjistivren persovnnalaš veahki eará bálvalusaid sadjái nugo bargoveahki, doarjjaolbmo, ruovttuveahki ja sullásaččaid. Suohkanis lea friddjavuohta mearridit movt organiseret bálvalusaid nu guhká go doallá lágasmearriduvvon geatnegasvuođaid. Galgá gal biddjot deaddu dasa makkár bálvalusaid geavaheaddji dáhttu. Mearrideaddji gažaldat lea ahte lea go geavaheaddjistivren persovnnalaš veahki buoremus ja ávkkáleamos vuohki addit praktihkalaš veahki. Geavaheaddjistivren persovnnalaš veahki sáhtta addot beroškeahhtá movt geavaheaddji orru.

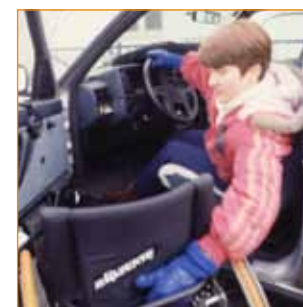
Gažaldat vuoigatvuođanannemis lea meannudeamis departemeanttas.

▲ Loga eambbo:

- Johttičálus I-20/2000 Geavaheaddjistivren persovnnalaš veahki
 - Johttičálus I-15/2005 Geavaheaddjistivren persovnnalaš veahki (BPA) – ulbmiljoavkku viiddideapmi.
- Oza fáttá dáppe: www.regjeringen.no

➔ Ohcan sáddejuvvo suohkanii

§ Láhavuoddu: sosialbálvalusláhka § 4– 3, jf. § 4– 2 a ja 8– 4

Ruovttubuohttedikšun

Ruovttubuohttedikšun lea dearvvašvuodafálaldat buot ahkejoavkkuide geat dárbbasit dálkkodeami, divššu ja ovddasmorraša ruovttus. Ii máksojuvvo iežasoassi ruovttubuohttedikšumis. Bálvalus doaimmahuvvo dávjá dearvvašvuoda- ja/dahje fuolahusetáhtas.

→ Váldit oktavuoda: Suohkan

§ § Láhavuoddu: Suohkandearvvašvuodabálvalusláhka § 2–1, jf. § 1–3

Doarjjaolmmoš

Doarjjaolmmoš lea olmmoš gii oažžu suohkanis buhtadusa veahkehit nuppi olbmo, nu ahte son oažžu sosiála eallima ja mávssolaš astoáiggi. Aktivitehtat sáhttet leat boahtit fitnat ruovttus, vuolgit fárrui gáfedahkii, kinoi, konsertii, valáštallandoaluide dahje eará sosiála aktivitehtat.

Suohkanat organiserejit iežaset doarjjaolmmošbálvalusa iešguđetládje ja muhtimat gohčodit dan astoáiggeoktavuodaolmmoš, hárjehallanoktavuodaolmmoš dahje láchčči. Bálvalusa sáhtta addit oktagaslaččat dahje joavkkuid mielde. Teorehtalaččat eai leat hehttehusat dasa ahte muhtin gean don dovddát sáhtta leat doarjjaolmmoš. Dat ovttaskas olmmoš gokčá ieš iežas astoáiggeaktivitehtaid goluid vaikko ortnegii ii gula iežasoassi. Suohkan gokčá doarjjaolbmo goluid aktivitehtaid oktavuodas.

→ Váldit oktavuoda: Suohkan

§ § Láhavuoddu: Sosialbálvalusláhka § 4–3, jf. § 4–2 c

Mielčuovvuduodaštus

Mielčuovvuduodaštus lea duodaštus das ahte olmmoš geas lea heajut doaibmannákca dárbbasa veahki kulturdoaluin, hárjehallan- ja vuojadanhállain, oktasašmátkkiide jna. Ortnet lea jurddašuvvon eastadit sierraneami ja veahkehit eallinkvalitehta buoridit.

Gina oažžu duodaštusa suohkana dearvvašvuoda- ja sosialbálvalusas, eará báikkiin sáhtta leat kulturetáhta mii čállá duodaštusa.

Son beassá ieš mearridit gean son háliida doarjjaolmmožin. Eai buot suohkanat leat ásahan mielčuovvuduodaštusa. Muhtin priváhta lágideaddjit dohkkehit duodaštusa.

Statens råd for likestilling av funksjonshemmede lea ráhkadan bagadeaddji njuolggadusaid suohkaniidda mat áigot ásahit mielčuovvuduodaštusa.

▲ Geahča www.srff.no

Doarjja biillii

Sáhtta addot doarjja biillii álbmotoaju bokte jus mánás lea bistevaš heajut doaibmannákca dahje psykalaš váddu mii dahká ahte ii sáhte geavahit almmolaš fievruid. Sáhtta maid addot doarjja biilla earenoamážit heivehit ja vuodjinoahpahussii sutnje gii galgá vuodjit biilla.

Jus ii leat dárbu heivehit biilla vintain dahje gorgnestagain vai mánná beassá sisa ja olggos biillas, addo doarjja dábálaš biillii, nugohčoduvvon juogu 1 biilla. Doarjja addo ruhtadoarjjan ja bearaš ferte ieš oastit vuogas biilla. Jus biilla ferte heivehuvvot earenoamážit vintain dahje gorgnestagain, de addo reanto- ja oassemávssukehtes loana juogu 2 biillii, nugohčoduvvon kássabiilla.

Biilla gaskkustuvvo veahkkeneavvoguovddáža bokte. Doarjja biillii árvvoštallo sisaboada ektui. Go doarjja addo mánnái, de lea fuolaheaddji sisaboahu man vuodul addo doarjja.

Sáhtta oažžut vuoddoarjaga biiladoibmii, geahča siidu 57. Jus dárbbasat neavvagiid ja veahki válljet biilla, sáhtta váldit oktavuoda suohkandearvvašvuodabálvalusain dahje fylkka veahkkeneavvoguovddážiin.

▲ Loga eambbo: www.nav.no

→ Váldit oktavuoda: báikkálaš NAV

§ § Láhavuoddu: Álbmotoadjoláhka § 10–7 h

Fálaldagat bearraši

NAV fálaldagat

Bearrašiin geain leat mánát geat leat duođalaččat buohccit dahje lea heajut doaibmannákca, lea dárbu olu bálvalusaide ja doarjagiidda. NAV sáhtá veahkehit dieđuiguin iešguđet ortnegiid birra mat sáhttet leat veahkkin árgabeaivvis, nu go ovdamearkka dihte veahkkeneavvut mánáide. Áigeguovdilis addosat sáhttet leat fuolahusruhta, dikšoruđat ja oahpahusuđat.

Bearrašat geain leat mánát geain leat stuora doaibmanhehttejumit, sáhttet oažžut fásta gulahallanolbmo fylkka veahkkeneavvoguovddážiis.

➔ Váldit oktavuoda: báikkálaš NAV

Álbmotoadju

Stáhta hálddaša álbmotoaju NAV bokte. Gávdno NAV-kantuvra buot suohkaniin. Sii addet dieđuid vuoigatvuodaid birra, veahkehit gávdnot čovdosiid, veahkehit deavdit ohcamiid, addet dieđu áššemeannudanáiggi ja movt don galggát váidit. Dus lea vejolašvuhta váldit mielde olbmo geasa luohát go vuolggát fitnat báikkálaš NAV kantuvrii. Don sáhtát maid addit doaimmahanválddi soapmasii gii sáhtá hálddašit áššiid du ovddas. Dat olmmoš sáhtá du veahkehit go deaivvadat báikkálaš NAVain, sihke ohcanproseassas ja vejolaš váidimiin.

Geahča www.nav.no ja www.familienettet.no Dieđuid bearrašiidda geain leat mánát geain lea heajut doaibmannákca ja bistevaš buozanvuhta.

Dikšoruđat

Sus geas lea ovddasmoraš mánás vuollel 12 jagi mii lea dahje lea leamaš sisačálihuvvon dearvvašvuodaásahusas, lea vuoigatvuhta oažžut dikšoruđaid jus máná dárbaša čađáigge geahču ja divššu nuppis váhnemiin. Jus máná lea bistevaš buohcci dahje doaibmanhehttejuvvon gusto vuoigatvuhta dassá go máná lea 18 jagi. Maidái earát go máná váhnemat sáhttet oažžut dikšoruđaid jus leažžá dárbašlaš máná dihte. Dikšundárbu ferte bistit guhkit go čieža kalendarbeaivvi.

Dikšoruđat leat buhtadus bargosisabođu ovddas maid massá máná buozanvuoda geažil.

Jus mánás lea heakkavárálaš dahje hui duođalaš buozanvuhta dahje vihki, lea vuoigatvuhta oažžut dikšoruđaid vuosttaš beaivvi rájes. Goappašat váhnemat sáhttiba oažžut dikšoruđaid oktanis go galgaba orrut máná luhte dearvvašvuodaásahusas dahje leat ruovttus go máná dárbaša čađáigge geahču ja divššu.

Sus gii fuolaha doaibmanhehttejuvvon olbmo geas lea heakkavárálaš dahje hui duođalaš buozanvuhta dahje vihki, lea vuoigatvuhta oažžut dikšoruđaid vaikko dat olmmoš lea badjel 18 jagi.

Graderejuvvon dikšoruđat addojit dušše sierra mearrádusaid vuodul guhkit áigge doarjjaáigodaga maŋŋil vai molsun šaddá njuovžil. Dát gusto dušše moatti maŋemus mánnui dikšun-

ruhtaáigodagas, nu ahte mánná sáhtta leat oasseáiggi mánáidgárddis ja váhnemat oasseáiggi barggus.

Dikšoruđaid sáhtta juohkit váhnemiid gaskkas, nu ahte váhnemat ovdamearkka dihte oažžuba 100 proseantta dikšoruđaid juohkenuppi vahkku.

Dikšoruđat meroštallojit seamma njuolggadusaid mielde go dalle go váhnemat leat buhccit. Dat máksojit álbmotoajus. Don oáččut luopmoruđaid dikšoruđain vuosttaš 12 vahkkus dinenjagis.

➔ Dábálaččat oáččut ohcanskovi (NAV gohčoda daid gáibáduskovvin) gárvvisin devdon medisiinnalaš dieđuiguin buhcciviesus. Don fertet ieš duolvut skovi iežat báikkálaš NAV-kantuvrii. Doavttirduođaštus mii čilge manne don/doai/dii ferte(-behtet) leat eret barggus, galgá mielddusin.

§ § Láhavuodđu: Álbmotoadjoláhka § 9–10 ja 9–11

Ovddasmorašruđat go mánát leat buhccit

Ovddasmorašruđat addojit buhkaide geain lea bistevaš ovddasmoraš mánáin vuollel 12 jagi go mánná lea buhcci ja dárbaša geaču ja divššu. Jus mánná lea bistevaš buhcci dahje doaimanhehttejuvvon, gusto vuoigatvuohta vel dan jagi go mánná deavdá 18 jagi. Ovddasmorašruđat sáhttet maid addot go mánná lea sisačállon buhcciviesus ja nubbi dahje goappaš váhnemat leaba doppe.

Sus gii vuostáiváldá ovddasmorašruđaid ferte leat vuoigatvuohta oažžut buhccedoarjaga (ortnet lea masson bargodietnasa buhtadus). Ovddasmorašruđat máksojuvvojit bargoaddis ja bargoaddi gokčá logi vuosttaš beaivvi. Jus mánás lea heajut doaiman-

nákca dahje lea bistevaš buhcci, addojit ovddasmorašruđat 40 beaivvi rádjái ain kaleandarjagis, juogaduvvon váhnemiid gaskkas. Aktováhnemat sáhttet dán dilis oažžut 40 beaivvi, muhto dan ferte NAV dohkkehít. «Aktováhnemat» leat maid sii geat leat akto mánáin go nubbi lea eret ruovttus guhkit áiggi buozanvuođa dahje barggu geažil. Váhnemiin geain leat mánaga bistevaš buhcci dahje doaimanhehttejuvvon máná, lea viiddiiduvvon vuoigatvuohta oažžut ovddasmorašruđaid das gallii mánás lea sáhka.

Váhnemat fertejit leat bargit, eai iešheanalaš ealáhusdoallit dahje «frilanser».

Go bargoaddi lea máksán ovddasmorašruđaid Annii ja Anders:ii eanet go 10 doarjjabeaivvi, sáhtta bargoaddi gáibidit oažžut buhtadusa oajus daid doarjjabeivviid ovddas mat leat eanet go 10 ain kalendarjagis.

Ovddasmorašruđat addojit maid go son geas lea beaivválaš geahčču mánás lea buhcci, ovdamearkka dihte mánáidgárddi bargit dahje mánágeahčči. Eadni ja áhčči sáhtta leat eret barggus golmma kalendarbeaivvi rádjái doavttirduođaštusa haga máná dahje mánágeahčči buozanvuođas

➔ Ohcanskovi (gáibáduskovvi) ja eambbo dieđuid oáččut báikkálaš NAVas. Don fertet ieš háhkat dárbašlaš medisiinnalaš dieđuid maid bijat devdojuvvon ohcanskovi mielde. Jus gáibidat viiddiiduvvon vuoigatvuođa ovddasmorašruđaide geavahuvvo skovvi IA09-06.05

§ § Láhavuodđu: Álbmotoadjoláhka § 9–6

Vuođdodoarjja

Annii ja Andersii lea áigeguovdil ohcat vuođdo- ja veahkkedoarjaga. Lea vearrohis doarjja álbmotoajus mii mákso okte mánus ja mii sáhtta addot lassin eará doarjagiidda. Vuođdodoarjja lea buhtadus dárbašlaš liigegoluide mearriduvvon ulbmiliidda (geahča boahhte siiddus) go lea bistevaš buozanvuohta. Bistevaš mearkkaša dábálaččat guokte-golbma jagi dahje eanet. Jus lea jáhkehahti ahte mánná boahdá jápmit ovdal go guokte jagi lea gollan, rehkenasto dat bistevažžan. Leat iešguđet satsat vuođdodoarjagis.

Máná medisiinnalaš dilálašvuohta ferte duođaštuvvot doaktáris.

Liigegolut mearkkašit juogo golut mat dearvvašmánáin eai leat dahje eanet golut go dábálaččat ulbmiliidda mat dearvvašmánáin leat. Liigegolut fertejit unnimusat vástidit vuodđodoarjaga sats 1. Golut fertejit duodaštuvvot dahje jáhkehahttin dahkkot ovddasteddjiin, das makkár golut leat. Lea eaktu ahte liigegolut leat bistevaččat.

Sáhtta addit vuodđodoarjaga:

- Teknikkalaš veahkkeneavvuid doaimmaheapmái
- Fivrui, earret eará biilla doaimmaheapmái
- Oahpistanbeatnatdollui
- Teakstatelefuvvna doaimmaheapmái ja earenoamáš diliin dábálaš telefuvdnii
- Goanstalahtuid geavaheapmai, duddenbandasjii j.s.
- Divrudan biebmollui go ferte diehtta
- Go biktasat, gápmagat ja seangagávnit gollet

➔ Báikkálaš NAV addá dieđuid doarjaga birra ja mii gáibiduvvo go ohcan galgá meannudit ohcama (gáibádusa).

§ § Láhavuodđu: Álbmotoadjoláhka § 6–1, 6–2 ja 6–3

Veahkkedoarjja

Dábálaš veahkkedoarjja mánáide lea buhtadus sierra divššu ja geahččodárbbu ovddas bistevas buozanvuoda, vigi dahje riegádeamis heajut doaimmannávcca geažil. Bistevas mearkkaša dábálaččat guokte-golbma jagi dahje eanet. Jus lea jáhkehahtti ahte máná bohtá jápmit ovdal go guokte jagi lea gollan, rehkenasto dat bistevažžan.

Earenoamáš geahčču lea dárbbášlaš go ii birge akto. Dárbu gehčču sáhtta leat iešguđet dilálašvuodain, siste ja olgun, beaivet ja ihkku. Sáhtta leat maid dárbu oazžut veahki persovnnalaš dikšui/buhtisindoallamii boradandiliin.

Mánás ferte leat veahke- ja geahččodárbu mii lea olu eanet go dat mii lea dábálaš seammaahkahaččain. I leat ahkemearri dábálaš veahkkedoarjagii. Eanet mánát seamma bearrašis sáhttet oazžut doarjaga.

Máná medisiinnalaš dilálašvuhta ferte duodaštuvvot doaktáris. Ovddasteaddjit addet dieđuid priváhta veahkkedoarjaga birra. Eará

fágaásahusat, nu go PP-bálvalus, sáhttet maid addit dieđuid čuvget ášši. Lea eaktu ahte lea ásahuvvon priváhta dikšundilli, dahje ahte veahkkedoarjja veahkeha bearraša ásahit dakkár dikšundili. Priváhta dikšundilli mearkkaša ahte dikšun/geahčču fuolahuvvo priváhta olbmui, ovdamearkka dihte váhnemat, eará fuolkkit dahje ránnját.

Báikkálaš NAV geassá gessosa gohtolaš bearasveahkis go veahkkedoarjja árvvoštallojuvvo. Veahkkedárbbu sturrodát ferte dahkat unnimusat sats 1 dábálaš veahkkedoarjagis.

Veahkkedárbu maid almmolaš gokčá eará lágaid mielde, ii sáhte gokčojuvvo veahkkedoarjagii. Veahkkedoarjja manná ovddabeallái ovddasmorašbálkká (Sosialbálvalusláhka § 4–2e). Sierra diliin go leat stuora dikšundárbbut sáhttet addot goappaš doarjagat.

➔ Báikkálaš NAV addá dieđuid orienterer om stonaden og krav til dokumentasjon. Det må blant annet redegjøres for pleieforholdet i søknaden.

§ § Láhavuodđu: Álbmotoadjoláhka § 6–4

Aliduvvon veahkkedoarjja

Aliduvvon veahkkedoarjja addo bearrašiidda geain leat mánát vuollel 18 jagi geain bistevas buozanvuoda geažil lea stuorit dárbu čuovvoleapmái, hárbhallamii, gehčču ja dikšui go mii gáibiduvvo dábálaš doarjagii.

Aliduvvon veahkkedoarjagii gáibiduvvo lassi ja vuđolaš duodaštus. Máná medisiinnalaš dilálašvuhta ferte duodaštuvvot doaktáris. Ovddasteaddjit addet dieđuid priváhta veahkkedoarjaga birra. Eará fágaásahusat, nu go PP-bálvalus dahje skuvla, sáhttet maid addit dieđuid čuvget ášši.

Seammaládje go dábálaš veahkkedoarjagis báikkálaš NAV ii rehkenastte «govttolaš bearašveahki» go dikšunhivodat árvvoštallo. Árvvoštallamis dárbbuid ja makkár satsa galgá addot, biddjo deaddu:

- man olu heajut lea fysalaš ja psykalaš doaimmannákca
- man viiddis dikšunbargu ja geahčču lea
- man stuora dárbu lea arvosmahttiimii, oahpahussii ja hárbhallamii
- man čadnon son lea gii doaimmaha dikšunbarggu

Aliduvvon veahkkedoarjja nohká go lea deavdán 18 jagi. Bargu/ sisabohtu dahje bargonávccahisvuodaoadju berre árvvoštallot buori áiggis. Lea su ollislaš bargonoađđi gii doaimmaha divššu dahje geahču mii lea mearridahtti, ja ii goluid sturrodan láigohuvvon veahkkái dahje sisabohtomassin dikšunnoađi geažil

➔ Báikkálaš NAV addá dieđuid doarjaga ja duodaštusgábádusaid birra.

§ § Láhavuodđu: Álbmotoadjoláhka § 6–5

Oahpahusrudat

Sus geas lea ovddasmoraš mánás geas lea heajut doaimmannákca dahje gii lea bistaš buohcci, sáhtta leat vuoigatvuohta oahpahusrudaide. Dat eaktuda ahte don leat fidnoaktiivvalaš ja ahte massát sisabohtu oahpaha geažil. Oahpahus ferte leat dárbbalaš dasa ahte sáhttit fuolahit ja dikšut máná. Oahpahusrudat addojit nu guhká go lea dárbu máná dihte, vel maŋŋil maid go lea deavdán 18 jagi. Oahpaha dárbbu árvvoštallá PP-bálvalus, skuvla, váhne-mat, gealboguovddážit dahje medisiinnalaš ásašus.

Go oahpahusrudaide eavttut leat olahuvvon, gokčojuvvojit dábálaččat bearrasa mátkegolut. Addojit ovdamearkka dihte oahpahusrudat ja mátkegoluid buhtadus go váhne-mat oassálastet kurššain gealboguovddážit hárvves doaimmanhehttehusaide.

Don sáhtát oazžut oahpahusrudaide divššu oktavuodas mii definerejuvvo spesialistadearvvašvuodabálvalussan (§ 1–2) dahje mii dáhpuhuvvá ásašus mii lea dohkkehuvvon spesialistadearvvašvuodabálvaluslága (§ 4–1) mielde.

Oahpahusrudat sáhttet maid addot priváhta dikšunfálaldagas jus čuovvovaš eavttut leat olahuvvon:

- Dikšuma galgá kvalitehtalaččat sáhttit buohtastahttit almmolaš fálaldagain.
- Dikšunsdagus galgá leat medisiinnalašfágalaččat dohkkehuvvon ja rávvejuvvon.
- Eiseválddit fertejit addit ekonomalaš doarjaga ollásit dahje oasi (ovdamearkka dihte oastit dákkár bálvalusaid). Jus eiseválddit eai atte ekonomalaš doarjaga, galgá dikšunfálaldagas leat konkreta árvvoštallan gelbbolaš fágabirrasa cealkámuša vuodul.

Bajilgovva dohkkehuvvon oahpahusásodagain gávdno fylkkamánni luhte.

➔ Guovllu dearvvašvuodadoaimmahat ja báikkálaš NAV sáhttet addit eambo dieđuid.

Dábálaččat oáččut ohcanskovi gárvisin devdon medisiinnalaš dieđuiguin gealboguovddážit dahje ásašus. Don fertet ieš duolvut skovi iežat báikkálaš NAV-kantuvrii.

§ § Láhavuodđu: Álbmotoadjoláhka § 9–13

Oahpahusrudat siskkobeal ja olggobeal EEO-guovllu

EEO-njuolggadusat sáhttet addit vuoigatvuohta doarjagii go orru olgoriikas. Bearrašiidna geain lea mánat geain leat hárvves buozanvuodat sáhtta addot doarjaga gokčat goluid oassálastimii kurššain/čoahkkanemiin olgoriikas. Mánán ipmirduvvojit olbmot vuollel 18 jagi. Jus galgá oazžut doarjaga, ferte leat hárvves dilálašvuohta masa ii leat gealboguovddáš dahje fágabiras Norggas.

▲ Geahča EØS-rundskrivet (hovednummer 40.09)

➔ Váldit oktavuoda: báikkálaš NAV. Doarjjaohcan (gáibádus) mátkaja orrongoluide Doman-instituhtas galgá mearriduvvot dihto válljejuvvon NAV-kantuvrrain.

Ovddasmorašbálká

Ovddasmorašbálká sáhtta addot váhne-mat geain lea earenoamáš lossa ovddasmorašbargu mánáiguin geain lea heajut doaim-

mannákca. Bálvalus ii leat ekonomalaččat veardiduvvon ja ii leat duohta buhtadus masson bargodietnasa ovddas. Ovddas-morašbargu ferte dáhpáhuvvat iežas ruovttus ja lea oaivilduvvon earret eará nannet máná vejolašvuodaid beassat orrut ruovttus.

Bálvalusa ruhtada ja hálddaša ovttaskas suohkan mii mearrida ovddasmorašbálkka galgá addot, galle diimmu sáhttet addot ja diibmohatti. Suohkanat doaimmahit bálvalusa iešguđetládje, juogo virgáibidjandili bokte dahje dainnalágiin ahte son gii vuostáiváldá ovddasmorašbálkka engasjerejuvvo suohkana bargováldin. Dás leat iešguđet váikkuhusat vearu, luopmoruđaid ja vejolaš buozanvuodaruđaid ektui.

Suohkan sáhtta gáibidit ahte don álggos ozat veahkkedoarjaga NAVas (geahča [siidu 58](#)) ovdal go ovddasmorašbálkáhcan mean-nuduvvo. Ii leat eaktu ahte veahkkedoarjja lea juolluduvvon go galgá oazžut ovddasmorašbálkka, muhto ovddasmorašbálkka meroštallamis sáhtta suohkan váldit vuhtii oazžu go mánna veahkkedoarjaga ja vejolaš eará bálvalusaid. Ii veahkkedoarjja ii ge ovddasmorašbálkka atte dábálaččat ollislaš mávssu duohta ovddasmorašbarggus mii dahkko. Suohkan lea geatnegas dahkat ollislaš árvvoštallama mas ovddasmorašbálkka gehččo ovttas eará bálvalusaiguin maid vuostáiváldojit. Vuoigatvuohta oazžut ovddasmorašbálkka lea geanoheabbo go vuoigatvuohta eará sosiála bálvalusaid oazžut.

Váhnemat fertejit ieža ohcat suohkanis ovddasmorašbálkka. Suohkana mearrádušas galget leat dieđut addo go bálvalus ollásit dahje muhtin muddui, vejolaš biehttalus, váidináigemearri ja gosa váidaga sáhtta sáddet.

 Loga eambbo: Johttičálus ovddasmorašbálkka birra, 1–42/98

 § Láhavuoddu: Sosialbálvalusláhka, § 4–3, jf. § 4–2 e

Ovddasmoraščuoggát

Ovddasmoraščuoggát leat 3,00 penšuvdnačuoggá. Ovddasmoraščuoggát addojuvvojit automáhtalaččat sutnje gii vuostáiváldá mánáidoaju máná ovddas gii lea vuollel čieža jagi. Čuoggát galget maid addojuvvot automáhtalaččat nuppi váhnemii jus mánna

vuostáiváldá veahkkedoarjaga 3. dahje 4. meari mielde. Čuoggát sáhttet sirdojuvvot dan nuppi váhnemii.

Ovddasmoraščuoggát ii leat reaidoruhtadoarjja, muhto rehkenasto mielde go boahhtevas penšuvdna meroštallojuvvo. Ovddasmoraščuoggáin lea váikkuhus dábálaččat dušše sidjiide geain sisabohtu lea unnit go 4 G. (G lea vuoddošubmi álbmotoajus.)

 Loga eambbo: www.nav.no

 Váldit oktavuoda: Báikkálaš NAV

 §§ Láhavuoddu: Álbmotoadjoláhka § 3–16

Gaskaboddosašdoarjja akto eadnái dahje áhččái

Gaskaboddosašdoarjja addo birgejupmái aktoeadnái dahje aktoáhččái geat gaskaboddosaččat eai sáhte bajásdoallat iežas barggu bokte go lea ovddasmoraš mánas. Doarjjaáigodat lea ráddjejuvvon, ja láchčojuvvo dilli nu ahte sáhtta geavahit doarjjaáiggi gealbudit iežas iešbirgejupmái. Dakkár diliin go buohcci mánna hehte gealbudeami dahje oassálastima bargoeallimis, sáhtta doarjja guhkiduvvot dassá mánna deavdá 18 jagi. Gáibi-duvvo duodaštus jus galgá viiddiidit doarjjaáigodaga.

 Loga eambbo: www.nav.no

 Váldit oktavuoda: Báikkálaš NAV

 § Láhavuoddu: Álbmotoadjoláhka § 15–6

Doarjja mánágehččui go eadni dahje áhčči lea akto

Doarjja mánágehččui lea vearrohis doarjja mii addojuvvo aktofuolaheaddjái geas barggu dahje oahpahusa geažil leat golut mánágehččui. Bargu dahje oahpahus sáhtta dáhpáhuvvat ruovttus. Doarjja mánágehččui sáhtta maid addot jus aktofuolaheaddji lea dieđihan iežas duohta bargoohccin dahje lea ásahan sierra doaimma. Jus galgá leat vuoigatvuohta oazžut doarjaga mánágehččui fertejit golut duodaštuvvot.

Daorjja addojuvvo dábálaččat dassá go mánna lea geargan njealját skuvlajagiin. Jus mánna dárbaša eanet geahču go lea

dábálaš seammaahkahaččaide, sáhtá doarjja guhkiduvvot. Dalle lea dárbbášlaš ahte doavttir, PP-bálvalus dahje sullásaččat duođaštit dárbbu.

 Loga eambbo: www.nav.no

 Váldit oktavuoda: Báikkálaš NAV

 § Láhavuoddu: Álbmotoadjoláhka § 15–11

Duddendoaimbajut

Dudden lea fálaldat sutnje geas lea lossa ovddasmoraš olbmos geas lea stuora ovddasmorašdárbbu. Ulbmil lea dullet su gii addá ovddasmorraša. Dudden sáhtá addot muhtin diimmuid muhtun beivviid dahje guhkit jándorvuđot duddendoaimbajuhin. Galgá eanemuslági mielde organiserejuvvot bearraša sávaldagaid mielde. Ferte ohat duddendoaimbajuid ja suohkan árvoštallá hivvodaga ja sisdoalu ja mearrida. Mearrádušas galget leat dieđut hivvodaga, vejolaš biehttaleami, váidináigemeari birra ja gosa váidin sáhtá sáddejuvvot.

Duddemis ii leat iežasoassi ja suohkan gokčá goluid mielčuovvui, fivrui, bibmui ja sullásaččaide.

 Váldit oktavuoda: Suohkan

 § Láhavuoddu: Sosialbálvalusláhka § 4–3, jf. § 4–2 b

Birrajándorovddasmorašbálvalusásodat – mánáidásodat

Go mánáin (vuollel 18 jagi) leat duođalaš doaimmanhehttehusat dahje eará sivaidd geažil leat stuora ovddasmoraš- ja čuovvolandárbbut, sáhtá leat dárbbu orrun- ja ovddasmorašdoaimbajuide. Jus máná dárbbáša sierra fásta ásodaga, de lea mánáidásodat áigejuovdi. Jus lea sáhka duddendoaimbajuin ásodagas maid suohkan geavaha dudemii, gohčoduvvo dat duddenásodahkan. Mánáidásodat lea sosialbálvaluslágas definerejuvvon ásodat mas doaimmahuvvojit ovddasmorašbálvalusat birra jándora. Muhtin suohkanat doaimmahit dudemá ásodagain mat leat vuodduvuvon dán mearrádušas, ja máná sáhtá dalle ovdamearkka dihte orrut beali áiggis mánáidásodagas ja beali áiggis ruovttus.

 Váldit oktavuoda: Suohkan

 § Láhavuoddu: Sosialbálvalusláhka § 4–3, jf. § 4–2 d

Bearašsuodjaluskantuvra

Bearašsuodjalus lea almmolaš ja nuvttá álkitolahanfálaldat. Sii fáallet meannudeami ja bagadeami go leat vuostelasvuodát dahje roasut bearrašis. Odne leat 64 bearašsuodjaluskantuvrra riikas. Bearrašat, bárat dahje ovttaskas olbmot sáhttet váldit oktavuoda bearašsuodjaluskantuvrrain iežaset fylkkas. Ii leat dárbbu čujuhussii.

 Eambbo dieđut gávdnojit Mánáid- ja dásseárvodepartemeantta neahttasiidduin, www.norge.no

Mo minguin?

«Mo minguin?» lea kursaprográmma ovttaseallima birra bearrašiin geain leat mánát main lea heajut doaimmannákca. Fálaldaga doaimmahit bearašsuodjaluskantuvrrat. Kurssat váldet bajás fáttáid nugo kommunikašuvdna, ovttasbargu, vielljažit-/oabbážitdilli, ovttastuvvon dovddut ja bearašeallin oppalaččat. Ulbmil lea nannet ovttaseallima ja bearašeallima, addit saji vásáhusaid lonohallamii ja leat gáldun refleksuvdnii ja illui.

 Eambbo dieđuid gávnnat: www.hvamedoss.no ja www.bufetat.no

Veahkeváldeguoddi

Váhnemat lea váldeguoddi iežaset mánáid ovddas dassá go mánát devdet 18 jagi. Maŋŋil dan eai sáhte váhnemat doaimmat «máná» ovddas earret jus leat nammaduvvon

 Alimus goziheapmi (Overformynderiet) suohkananis addá eambbo dieđuid, rádiid ja bagadusa.

 § Láhavuoddu: Vergemálsloven § 90 a

Ávkkálaš dieđut

Áššemeannudeapmi hálddašanlága mielde

Mearrádusat doarjagiid ja bálvalusaid birra ovttaskas olbmuide, gohčoduvvo eanjkilmearrádussan (enkeltvedtak). Hálddašanlágas leat olu mearrádusat das movt áššemeannudeapmi galgá leat áššiin gaskal ovttaskas olbmo ja almmolaš eiseváldiid.

Almmolaš ásašusain lea, siskkobeal iežaset fágasuorggi, geatnegasvuohta addit dieđuid sutnje gii dan bivdá, vuoigatvuođaid birra ja mainnlágiin galgá ohcat. Jus don válddát oktavuoda boasttu kantuvrrain, de galgat veahkehuvvot viidáseappot rievttas ásašussii. Jus dan dáhtut, galggat oažžut veahki deavdit ohcama. Galggat maid oažžut dieđu man guhkes áššemeannudanáigi lea. Kantuvra mii du ášši meannuda, galgá bearráigeahččat ahte sis leat nu vuđulaš dieđut go vejolaš. Válddat dili nu dárkilit ahte

áššemeannudeaddjis lea vejolašvuohta ipmirdit dárbbuid ja movt árgabeaivi lea din mielas. Don fertet háhkat duođaštusa maid áššemeannudeaddji bivdá.

Mearrádus galgá leat čálalaččat. Mearrádus galgá ákkastuvvon, ja galgá dieđihuvvot makkár duohtadilit leat biddjon vuodđun. Dat galgá maid sisttisoallat čujuhusa makkár láhka ja makkár paragrafaid ektui ášši lea árvvoštallon. Dasa lassin galgá boahtit ovdan ahte dus lea vuoigatvuohta váidit mearrádusa, man guhkes váidináigemearri lea ja mainnlágiin galggat váidit. Jus don dáhtut, de galggat oažžut veahki čállit váidaga.

Sosialbálvalusláhka

Ulbmil lágain lea earret eará leat veahkkin dasa ahte olbmot geain lea heajut doaibmannákca ožžot vejolašvuođa eallit ja orrut iešheanaláččat ja ahte sis lea aktiivvalaš ja mávssolaš dilli searvá-laga earáiguin (§ 1–1). Láhka geatnegahtta ahte buot suohkaniin galgá leat sosialbálvalus mii galgá bargat eastadahtti ládje ja čoavdit sosiála čuolmmaid. Sosialkantuvra addá ekonomalaš doarjaga, addá ráđiid ja bagadeami ja čujuha eará áigequovdilis ásašusaide.

Movt iešguđet bálvalusat leat organiserejuvvon rievddada suohkanis suohkanii, don fertet ieš gávnnahit gii jodiha maid iežat suohkanis.

Sosialbálvalusat (§ 4–2 mielde) galget fáttmmastit:

- Praktikalaš veahki ja oahpahusa, dás maid geavaheaddjistivren persovnnalaš veahkki sidjiide geain lea earenoamáš dárbu veahkkái doaibmanhehttehusa, agi dahje eará sujaid geažil
- Duddendoaibmabijut olbmuide ja bearrašiidda geain lea earenoamáš lossa ovddasmorašbargu
- Doarjjaolmmoš olbmuide ja bearrašiidda geain lea dasa dárbu doaibmanhehttehusa, agi dahje eará sujaid geažil
- Saji ásašusas dahje ásodaga ollesjándorovddasmorašbálvalusai guin sidjiide sidjiide geain lea earenoamáš dárbu veahkkái doaibmanhehttehusa, agi dahje eará sujaid geažil
- Bálká olbmuide geain lea earenoamáš lossa ovddasmorašbargu

Go galgá oažžut bálvalusaid § 4–2 mielde fertejit § 4–3 gáibádusat devdon. § 4–3: *Hjelp til dem som ikke kan dra omsorg for seg selv: De som ikke kan dra omsorg for seg selv, eller som er helt avhengig av praktisk eller personlig hjelp for å greie dagliglivets gjøremål, har krav på hjelp etter § 4–2 bokstav a til d.*

Fylkkamánni lea Sváidínásahus mearrádusain mat leat dahkkon sosialbálvaluslága mielde. Váidda galgá vuolggahuvvot dan ása-hussii mii lea mearridan. Mii guoská mearrádusa sisdollui, dat mearkkaša geavaheaddji fálaldatdárbbu árvvoštallamii, sáhtta fylkkamánni dušše dárkkistit lea go mearrádus «čielgasit eahtegovttolaš». Fylkkamánni galgá bearráigeahččat ahte hálddahuslága áššemeannudanjuolggadusat leat čuvvojuvvon, ovdamearkka dihte leat go bálvalusdárbbut doarvái čielggaduvvon, lea go geavaheaddji gullon (jf. § 8–4) ja lea go mearrádus doarvái ákkastuvvon. Áššemeannudanboasttuvuođat sáhttet dahkat suohkana mearrádusa gustomeahtumin, ja suohkan ferte meannudit ášši ođđasit.

Bággema ja fámu geavaheapmi

Bággema ja fámu geavaheapmi olbmuid ektui geain lea psykalaš doaibmanhehttehus lea dan ovttaskas olbmo riektesihkarvuoda dihte garrasit regulerejuvvon. Ulbmil lea eastadit ahte olbmot geain lea psykalaš doaibmanhehttehus daguhit alccesis dahje earáide vahága ja eastadit ja ráddjet bággema ja fámu geavaheami.

§ Láhavuodđu: Sosialbálvalusláhka kapihttal 4 A, suohkan-dearvvašvuodabálvalusláhka § 6–10

Hárvves ja unnán dovddus diagnosaid ja doaibmanhehttejumiid gealboguovddážit

Medisiinnalaš dilli rehkenasto hárvven go leat unnit go 100 dovddus dili juohke million ássi nammii riikas. Norggas vástida dat unnit go 500 olbmo. Dilli lea riegádeamis, ja olbmos leat dávjá ovttasdahtton doaibmaváttut mat gáibidit fágaidrasttideaddji ja etáhtarasttideaddji doaibmabijuid.

Eatnasiin leat symptomat njuoratmánán juo dahje vuosttaš moatti jagi mielde. Muhtimiin sáhtta gollat mánga jagi ovdal go rievttis diagnosa biddjo ja muhtimat eai oáččo goassege sihkkaris diagnosa.

Dávjá lea suohkaniin unnán máhttu hárvves diliid birra. Dat boahá das go manná guhkes áigi ain go fágaolbmot deaivvadit mánáin mas lea dákkár diagnosa.

Earenoamážit veahkehandihte olbmuid geain leat hárvves heajut doaibmannávccat, sihke mánáid ja váhnemiid, leat dán rádjái ásahuvvon 16 riikaviidosaš gealboguovddáža. Geavaheaddji- ja eallinagiperspektiiva lea deatalaš dáin guovddážiin. Doppe addo bagadus earkiláššiin, ja mángasat lágidit kurssaid ja konferánssaid fágaolbmuide ja bearrašiidda. Lešguđet guovddážiin lea ovddasvástádus iešguđet diagnosas. Guovddážit addet dál fálaldaga sullii 200 diagnosajoavkkuide. Guovddážit galget leat lassin dábálaš bálvalusapparáhttii. Dat eai galgga veajuidahttinbálvalusa sajis, muhto leat deatalaš ovttasbargoguoibmin bálvalussii ja suohkanii.

Geavaheaddjit ja oapmahaččat sáhttet váldit oktavuoda njuolga gealboguovddážiiguin. Bajilgovva gealboguovddážiin lea neahttasajis.

Veajuiduhttin ja hárvves doaibmanhehttejumiid ossodagas Dearvvašvuodadirektoráhtas lea nuvttá bálvalustelefuovdna hárvves diliide: 800 41 710.

 Loga eambbo: www.helsedir.no/sjelden ja www.rarelink.net

Stáhta earenoamášpedagogalaš doarjjavuogádat – Stádaped

Stádaped addá earenoamášpedagogalaš bagadusa ja doarjaga oahpahasovddasvástideaddji ásahusaide. Vuogádat galgá sihkkarastit ahte mánát, nuorat ja rávisolbmot geain leat earenoamáš oahpahasdárbbut ožžot ovttárvosaš oahpahas- ja ovdánanfálaldagaid. Oahpahasovddasvástideaddji sáhtta váldit oktavuoda jus lea dárbu eanet dieđuide, bagadeapmái ja doarjagii go maid báikkálaš veahkkeapparátta sáhtta addit heivehuvvon oahpahasas.

Statped:ii gullet mánga gealboguovddáža ja skuvlla mat sáhttet ohcama mielde addit veahki ohppiide ja váhnemiidda, ja soahpamuša mielde fágaolbmuide geain lea ovddasvástádus ohppiin geain leat earenoamáš oahpahasdárbbut. Idjadanfálaldat gávdno sidjiide geain leat oaidninváttut, gullanváltut ja čalmmehisbealljehemiide

Gealboguovddažat sáhttet lágidity kurssaid váhnemiidda. Sii sáhttet maid bagadit váhnemiid oktagaslaččat sin mánáid birra, ja sáhttet veahkehit ákkastit veahkkeneavvoohcama (ovttasráđiid veahkkeneavvoguovddážiin) ja earenoamášpedagogalaš doaibmajuid ohcama (ovttasráđiid PP-bálvalusain). Álbmotoadju gokčá masson bargodietnasa váhnemiidda geat oassálastet gealboguovddážiid kurssain ja aktivitehtain, oahpahasruhtan, geahča **siidu 60**. Mátkegoluid gokčá báikkálaš NAV. Kurssat maid gealboguovddažat ja medisiinnalaš ásahusat lágidity, addet vuoigatvuoda oážžut virgelobi bargobiraslága (§ 12-9, 3.lađas).

PP-bálvalus sáhtta čujuhit máná Stádapedii. Ohcan sáddejuvvo dan guovddáži dahje ásahussii mas lea fágalaš ja geagráfalaš ovddasvástádus.

Stáhta earenoamášpedagogalaš doarjjavuogádat ii leat lágalaččat vuodduvvon.

 Loga eambbo: www.statped.no

 Váldit oktavuoda: PP-bálvalus suohkanis njuolga dahje dearvvašvuoda fuolahusa, mánáidgárddi dahje skuvlla bokte.

Oahppan- ja hálddašanguovddážat

Dál gávdnojit oahppan- ja hálddašanguovddážat (OHG) eanas buohcciviesuin riikas. OHG geavaha bargovuogi mii eaktuda ovttárvosašvuoda ovttasdoaibmamis gaskal hárvánan geavaheddjiid ja fágaolbmuid. Dat mearkkaša ahte geavaheddjiid ja fágaolbmuid gelbbolašvuolta ja vásáhusat leat seamma mávssolaččat bearrašiid oahppofálaldagaid ovdáneamis, čađaheamis ja evalueremis.

Mánaga bearraša geain leat mánát ja nuorat geain lea heajut doaibmannákca, dáhttot máhtu movt sáhttet hálddašit árgabeivvi hástalusaid ja oážžut veahki oaidnit vejolašvuodaid ja čovdosiid. Dávjá lea ávkálaš lonohallat vásáhusaid earáiguin mat leat seamma dilis – ovttasdoaibmamiin fágaolbmuiguin geain leat vásáhusat dan suorggis. Geavaheaddjit/geavaheaddjiorganisašuvnnat ja fágaolbmot, ovttasbarggu bokte báikkálaš OHGain, lágidity iešguđetlágan kurssaid, deaivvademiid ja ságastanjoavkkuid miehtá riika.

OHG sáhtta veahkehit dieđuiguin ja bajilgovain gulahallanolbmuiin siskkobeal iešguđet diagnosaid ja buozanvuodajoavkkuid. Annes ja Andersis lea dárbu oážžut veahki morašbargui. Soai váldiba oktavuoda iežaska báikkálaš OHGain, ja čujuhuvvoba viidáseappot hárvánan geavaheddjiide, geavaheaddjiorganisašuvnnaide ja fágaolbmuide mat leat čadnon oahpahasfálaldahkii maid soai ohcaba. Nášuvnnalaš oahppan- ja hálddašanguovddaš bistevaš buozanvuodaide (Nasjonalt Kompetansesenter for læring og mestring ved kronisk sykdom) lea dáppe: Aker universitetssykehus i Oslo.

 Loga eambbo: www.mestring.no

Máilmmiviidosáš hábmen

Máilmmiviidosáš hábmen- ja plánenstrategiija mas dásseárvu lea deatalaš elemeanta fysalaš hábmemis servodagas. Lea sáhka das ahte buktat, visttit, olgobirrasat ja kommunikašuvdnaneavvut galget hábmejuvvot dainnalágiin ahte buohkat galget sáhttit daid geavahit. Jurdda máilmmiviidosáš hábmemiin lea ahte beasatlašvuohta olbmuide geain lea heajut doaibmannákca ii galgga leat sierračovdosat, muhto galgá sajáidahtton dábálaš čovdosiin.

 Loga eambbo: www.helsedir.no/deltasenteret
www.lovdato.no, láhka gildosa vealahit heajut doaibmannávcca birra, earenomážit (lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne) § 9-12

Sierrageasus dábálaš sisabohtosis

Vearrolágas leat mánga mearrádusa sierrageassosa birra dábálaš sisabohtosis. Mearráduosat fátmastit sierrageassosa agi ja bargonávccahisvuođa dihte jna., geahppasit heajut fidnonávccaid ja maidái earenoamáš stuora buozanvuodagolut. Vearroláhka ii bija earenoamáš gáibádusaid makkár dearvvašvuodaváddu galgá go galgá oažžut sierrageassosa. Gáibádus lea ahte heajut doaibmannákca dahje buozanvuolta lea bistevaš, eanet go guokte jagi.

Sierrageasus dábálaš sisabohtosis earenoamáš stuora goluide iežas dahje olbmo geas lea ovddasmoraš buozanvuoda geažil

Ferte leat sáhka goluin mat dus dahje sus gean bajásdoalat eai livčče jus ii ličče buozanvuolta. Jus leat golut mat leat eanet go vuolimussupmi (dál 9180 ruvno), de lea dus vuoigatvuolta gessosii. Eai leat bajit geasusráddjemat. Unnimussupmi mearri ii gusto jus leat geahččangolut mánnái geas lea bistevaš buozanvuolta dahje heajut doaibmannákca. Dus ferte leat duodaštus mas doavt-tir dáhkida buozanvuoda, atteastta ferte maid duodaštut ahte du golut maid ovddas gáibidat sierrageassosa leat čadnon buozanvuhtii. Golut fertejit leat máksojuvvon iežat ruđaiguin, ja don fertet sáhttit duodaštut guittiiguin dahje earaládje dahkat jáhkehahttin.

Ležasosiid dearvvašvuodabálvalusaide mat eai gokčojuvvo friddjakoarttain, dálkasiid jna. mat eai gokčojuvvo álbmotoajus,

iežasosiid ruovttuveahkkái ja sierra diehttagoluid, sáhtta eretgeassit. Seamma sáhtta láigohuvvon veahki dikšumii ja viessobargui, muhtagoaivumii jna. ja earenoamáš stuora bivttasgollama. Lassigolut luomu oktavuodas sáhttet maid addit rievtti sierrageassosii.

Golut eai sáhte gokčojuvvot eará doarjagiiguin, nu go ovdamearkka dihte vuodđodoarjja ja veahkkedoarjja álbmotoadjolága mielde.

Golut eai sáhte leat dikšumii ja orrumii institušuvnnas. Golut priváhta dearvvašvuodabálavalussii, olggobeal norgga almmolaš dearvvašvuoda- ja sosialetáhta, sáhtta eretgeassit jus ii gávdno vástideaddji norgga olis. Jus galgá oažžut gessosa, de fertejit dearvvašvuodaeseválddit árvvoštallan dan priváhta dearvvašvuodafálaldaga fágalaččat dohkalážžan. Ii addo geasus dearvvašvuodamátkkiid oktavuodas. Jus ásodat ferte ođastuvvot buozanvuoda geažil, sáhtta dat addit vuoigatvuoda gessosii.

Goluid ovddas ođasteapmái mii lasiha ásodaga vuovdinárvvu, ii addo dábalaččat geasus. Lassánan elfápmogolut maid buozanvuolta daguha sáhttet addit vuoigatvuoda gessosii.

Goluid biiladollui ii sáhte dábalaččat eretgeassit. Muhto jus biila lea áibbas dárbbášlaš buozanvuoda geažil, ja biila lea earenoamážitheivehuvvon, sáhttet duohta lassigolut mat eai gokčojuvvo vuodđodoarjagiin biiladoaimmaheapmái, leat vuodđun sierrageassosii.

Vuodjin dábálaš biillain gaskal ruovttu ja dikšunbáikki sáhtta dohkehuvvot. Geasusmearri lea 1,40 ruvno kilomehtaris.

Lassigoluid meroštallama fertet dahkat jáhkehahttin sierra mildosis maid sáddet vearrodiédáhusain. Sierrageasus stuora buozanvuodagoluid ovddas addo lassin sierrageassosii agi ja bargonávccahisvuođa ovddas.

 Loga eambbo: Lignings-ABC
Sáhtta viežžat dáppe: www.skatteetaten.no

 § Láhkaovuoddu: Vearroláhka § 6–83 láhkaásahusain eavttuid birra sierrageassosa dikšumii jna. institušuvnnas dahje priváhtadoaibmi dearvvašvuodabargiid luhtte olggobeal norgga dearvvašvuodaetáhta (1988.04.14 nr. 295, HOD), ligningsloven (váidinvuoigatvuoda birra, áigemearit jna.)

Čoavddasátneregisttar

A

Aliduvvon veahkkedoarjja, 59
Astoáiggedoaimmat, 24

Á

Álbmotallaskuvllat, 27
Álbmotoadju, 55
Álggahanloatna, 41
Ásodat, 38
Ásodatdoarjja ásaheapmái, divodeapmái, heiveheapmái ja odđasit ruhtadeapmái, 39
Ásodatdoarjja čielggadeapmái ja prošekteremii, 39
Ásodatdoarjja Viessobánkkus, 39
Ássandoarjja , 39
Áššemeannudeapmi hálddašanlága mielde, 66
Ávkkálaš dieđut, 66

B

Bággema ja fámu geavaheapmi, 68
Bálkádoarjja, 34
Bargohárjáneapmi, 33
Bargomárkandoaibmabijut, 33
Bargonávccahisdoarjagat, 37
Bargu , 30
Bátnehoaktárveahkki, 48
Bearašsuodjaluskantuvra, 65
Birrajándorovddasmorašbálvalusásodat – mánáidásodat , 64
Buohcciviesus, 11

Č

Čielggadandoaibmabijut, 33
Čuovvolanbálvalus, 27
Čuovvolandoaibmabijut, 34

D

Dássemeannudeapmi, 35
Dearvašvuodafuolahus, 11
Dearvašvuodaveahkkái miehtan, 13
Dihtorraiddut, 45
Dikšoruđat, 55
Doaibmaassisteanta bargoeallimis, 36
Doarjja biilii, 53
Doarjja mánnágehččui go eadni dahje áhčči lea akto, 63
Doarjjaolmmoš, 52
Duddendoaibmabijut, 64
Dulkaveahkki ja dulka-mielčuovvuveahkki , 44

E

Earenoamášoahpaheapmi, 25
Earenoamášpedagogalaš veahkki, 45
Eksámena ja geahččalemiid heiveheapmi, 23

F

Fálaldagat bearrašii, 54
Fálaldagat mánnái, 42
Fástadoavttir, 47
Fáttar/praktihkalaš veahkki, 36
Friddjakoarta, 49
Fuolahusásodat, 40
Fysioterapiija, 42

G

Gaskaboddosaš doarjja akto eadnái ja akto áhččái, 63
Gealboguovddážit, 69
Gealbudan- ja oahpahusdoaibmabijut, 33
Geavaheaddjimierváikkuhus, 8
Geavaheaddjistivren persovnnalaš veahkki, 50

H

Hárvves ja unnán dovddus diagnosaid ja doaibmanhehttejumiid
 Hárvves medisiinnalaš dilálašvuođaid bátnedearvvašvuođagealbog
 uovddáš, 48
 Heivehandáhkádus, 35
 Heiveheapmi allaskuvllain ja universitehtain, 29
 Heiveheapmi bargosajis, 31
 Heiveheapmi skuvllas, 20
 Heivehuvvon bargu suodjaluvvon suorggis, 34
 Heivehuvvon oahpahuš ja earenoamášoahpaheapmi, 23

J

Joatkkaoahpahuš, 25

M

Máilmmiviidosáš hábmen, 71
 Mánáid vuoigatvuohta gullot, 48
 Mánáidgárdi, 17
 Mánáidveajuidahhtin, 14
 Mánnágeahčču, 63
 Mielčuovvuduodaštus, 52
 Mo minguin? 65

N

NAV fálaaldagat, 54
 NAV Hjelpemiddelsentraler ja , 45
 Nuppástus oahpus bargodillái, 31

O

Oahpaheapmi ruovttus ja buohcciviesus, 22
 Oahpahušruđat siskkobeal ja olggobeal EEO-guovllu, 61
 Oahpahušruđat, 60
 Oahppan- ja hálldašanguovddážat, 71
 Oahppu, 28
 Ođđa vealahan- ja beasatlašvuođaláhka, 9
 Oktagaslaš oahpahušplána, 20
 Oktagaslaš plána, 16
 Olmmošvuoigatvuođat, 9

ON-konvenšuvdna olbmuid vuoigatvuođain geain lea heajut doaib-
 mannákca, 9
 Ortopediijalaš veahkkeneavvut, 44
 Ovddasmorašbálká, 62
 Ovddasmoraščuoggát, 62
 Ovddasmorašruđat go mánát leat buohccit, 56
 Ovddasvástádusjoavku, 15

P

Pedagogalaš-psykologalaš bálvalus (PP-bálvalus), 45
 Psykologaveahkki, 49

R

Ruoktot buohcciviesus, 16
 Ruovttubuohttedikšun, 52

S

Sierrageasus dábálaš sisabohtosis earenoamáš stuora goluide
 iežas dahje olbmo geas lea ovddasmoraš buozanvuođa geažil, 72
 Sierrageasus dábálaš sisabohtosis, 72
 Skuvladedearvvašvuođafuolahus, 21
 Skuvlasahttu, 24
 Skuvlaastoáiggeortnet, 22
 Sosialbálvalusláhka, 67
 Stáhta earenoamášpedagogalaš doarjjavuogádat – Stádaped, 70
 Suohkana ássandoarjja, 40

V

Veahkkedoarjja, 58
 Veahkkeneavvoguovddáš, 45
 Veahkkeneavvut árgabeaivvis, 43
 Veahkkeneavvut ásodaga bierggasteapmái ja heiveheapmái, 40
 Veahkkeneavvut hárrjehallamii, arvosmahttimii ja aktiviseremii, 44
 Veahkkeneavvut ja heiveheapmi bargosajis, 35
 Veahkkeneavvut oahpu vuolde, 29
 Veahkkeneavvut stoahkamii, 44
 Veahkkeneavvut vuodđoskuvllas, joatkkaskuvllas fidnooahppin/
 oahppokandidáhttan, 21

- Veahkkeneavvut, 43
- Veahkkeneavvutmánáidgárddis, 18
- Veahkkeváldeguoddi, 65
- Veahkki ásodagas, 41
- Veahkki barggu oažžumii, 31
- Viessobánkku loatnaortegat, 41
- Vuođđodoarjja, 57
- Vuođđoloatna, 41
- Vuođđoskuvla, 19
- Vuoigatvuohta dearvvašvuođaveahkkái, 47
- Vuoigatvuohta oažžut dieđuid, 12
- Vuostaš jagit, 10

